

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA SOVYET TEHDİDİ KARŞISINDA KALAN TÜRKİYE'NİN BATI İLE İŞBİRLİĞİ YAPMA SÜRECİ*

Osman YALÇIN**

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı, Birinci Dünya Savaşı'nın külleri üzerinde başlamıştır. Çözumsuz kalan uluslar arası sorunlar bu savaşın en önemli nedeni olmuştur. Türkiye Batılı devletlerin dayatmalarına boyun eğmemiş ve Milli Mücadele vererek yeni bir dönem başlatmıştır. Ne var ki, 2. Dünya Savaşı Türkiye için de önemli sorunlara neden olmuştur. Savaş yıllarında ithalat ve ihracat miktarı düşmüştür.

Savaşın sona ermesi ile savaşan taraflar silah bırakmasına rağmen Türkiye 1.700.000 askeri silâh altında tutmak zorunda kalmıştır. Ekonomik sorunlar ve ülkenin Sovyetler Birliği tarafından tehdit edilmesi oldukça önemli bir problem sahası olmuştur. Bu durum karşısında Türkiye, Batılı ülkeler ile ilişkilerini geliştirmek için yeni arayışlara girmiştir. Türk ordusunun gereksinimleri için Amerikan yardımı alınmıştır. Amerikan yardımları; Truman Doktrini ve Marşal Yardımı isimleri ile bilinmektedir. Marşal Yardımına sonradan dâhil olan Türkiye bu kapsamda desteklenmiştir. Bu desteğin bir sonucu olarak silah sistemleri oldukça ucuza alınmıştır. Bir süre sonra ise alınan silah sistemlerinin yedek parçaları önemli bir maliyet oluşturmuştur.

Savaş, Avrupa'da tarihin en büyük yıkımına neden olmuştur. Öyle ki, Birinci Dünya Savaşı sonunda ekonomisi çökmeye başlayan ve iki dünya savaşı arasında bu durumu toparlamaya çalışan başta İngiltere olmak üzere Avrupa'nın ve dünyanın belirleyici güçleri için bu savaş büyük bir yıkım olmuştur. Dünyada önemli bir güç dengesi dönüşümü ve eksen kayması yaşanmıştır. Ne var ki, yeni güç odakları tecrübe yoksunlardı ve gelecekle ilgili öngörülerini hemen hemen yok derecesindedir. Yalta ve Potsdam Konferanslarında alınan kararlar bu durumun belgesi hükmündedir. Öte yandan savaş yıllarında savaşan taraflar beklenmedik ittifaklar yapmışlar ve bu durum savaşın tam da ortasında kalan Türkiye için büyük riskleri beraberinde getirmiştir. Türkiye, tarafını değişen dengeler sebebiyle savaşın sonuna kadar netleştirememiştir. Türkiye bulunduğu konum itibarıyla savaşan tarafların ortasında kalan bir ülke olarak tarafların yoğun baskısına maruz kalmıştır. Ancak bununla birlikte Batı çizgisine daha yakın durduğu da bir gerçektir. Savaşın sonunda çöken Batı dünyası kendini idare edecek durumda değildir. Sovyet tehdidi ve 4. Enternasyonal olarak da anılan Komünform yeni bir tehdit unsuru olarak ortaya

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir

** Dr.,Hv.Öğ.Bnb., El-mek: o.yalcin@hho.edu.tr,

çıkarken kısa zamanda niyetini göstermekten çekinmemiştir. Savaş sonrasında en güçlü Batılı devlet olarak ortaya çıkan ABD, SSCB'nin barışın devamı için tehdit teşkil eden çalışmalarını bir süre için görememiştir. Ancak 1947'de büyük ölçüde Sovyetlerin yayılmacı tavrından endişe duymaya başlayan Amerikan yönetimi, Sovyet yayılmacılığının önündeki en güçlü kalenin Türkiye olacağına kani olmuş ve bu alanda siyasi kararlılığını ortaya koymaya başlamıştır. Bu gelişme sonrasında Türkiye, bir süre için rahatlamış ve yıllar içinde Kuzey komşusundan gelen baskı azalmıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin Doğu Avrupa'da yayılması ve yoğun baskısı Avrupalı devletleri de tesir altına almıştır. Batı devletler bu gelişmeler üzerine önce kendi aralarında güç birliği yapmaya başlamışlar, Brüksel Antlaşması imzalanmıştır. Bilahare bölgesel ve evrensel bir çatışmada güç birliği için 4 Nisan 1949 yılında Washington'da; Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İngiltere, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz ve Birleşik Devletler tarafından Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (North Atlantic Treaty Organization-NATO)'sı imzalanmıştır

Türkiye, uluslararası örgütlerin etkin bir üyesi olmaya da özen göstermiştir. Birleşmiş Milletler üyesi olarak Kore Savaşı'na asker göndermiş ve orada savaşa katılmıştır. Türk ordusu büyük kahramanlık göstermiştir. Bu başarı ve kararlılık sonrası Türkiye bir NATO üyesi olarak uluslararası alandaki konumunu daha da güçlendirmiştir. Bu durumun sonucu olarak; hem Sovyet tehdidine karşı kendini emniyete alırken hem de 1950'lerden günümüze barışa destek veren önemli bir ülke olmuştur. Buna son örnekler ise; Bosna-Hersek Savaşı, Kosova Harekâtı ve Afganistan Harekâtı'dır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Cumhuriyeti, NATO, ABD, Marshall, 2. Dünya Savaşı

AFTER THE SECOND WORLD WAR AGAINST THE SOVIET THREAT IN WESTERN TURKEY TO COOPERATE WITH THE REMAINING PROCESS

ABSTRACT

Second World War began on the ashes of First World War. Unresolved problems were the main reason that caused The Second World War. Turkey did not bow to pressures and started a new period of time giving a National Combat. However, Second World War caused important problems for Turkey too. Import and export rates decreased.

As soon as Second World War was over, although both sides laid their arms, Turkey had to keep 1.700.000 armed soldiers. Economical problems and being threatened by Soviets were quite important problem areas. In this situation, Turkey tried to find different ways to improve its relations with Western countries. American aid was received to meet the requirements of Turkish Army. American aid is known as Truman Doctrine and Marshal Aid. Turkey which was included into this aid was supported in this extent. As a result of this support, weapon systems

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013*

were bought very cheap. After a while, substitute parts of those weapon systems created important cost.

Turkey, took pain over being active member of international organizations, too. Being a member of United Nations, Turkey sent troops Korean War and attended the war there. Turkish army showed great bravery. After this success and determination, Turkey strengthened its position in international area being a NATO member. As a result of this situation, Turkey both took itself secure position against Soviet threat and has become a country which gives important support to peace since 1950s. Latest examples of this are Bosnian War, Kosovo Expedition and Afghanistan Expedition.

Key Words: Turkish Republic, NATO, ABD, Marshall, 2. World War

1.1.Giriş:

Günümüzde yaşanan bazı gelişmelerin temelleri önceki yüzyıllara dayanmaktadır. Bazı devletlerin diğer devletler muvazenesinde güçlü ve etkin olması da mücadele ve vizyonlarının bir sonucu olmuştur. Şüphesiz ki, güçlü olmanın önemli bir koşulu, kademeli olarak zamana yayılmış, planlı, programlı ve çağıyla yarışır bir sistemin tasarımı ve uygulaması ile bağlantılı vizyoner yaklaşımlardır. Günümüzde Uluslararası İlişkilerin gelişmesi, diplomasi, planlı kalkınma hamleleri, uluslar arası örgütlenmeler, AR-GE yatırımları hatta çevre duyarlılığına kadar birçok alanda geleceğe yatırım yapılmakta ya da önlem alınmaktadır.

Türkiye, önemli ölçüde siyasal, ekonomik, askeri donanım deteği almasına rağmen Milli Mücadele yıllarından itibaren kuzey komşusuna karşı temkinli yaklaşmıştır. Bu kapsamda Kuzey komşusu ile ilişkiler sürdürülürken, Batılı devletlerle ittifaklar kurulmuştur. Keza Türkiye'nin bulunduğu bölgenin istikrarı ve yayılcı devletlerin etkisinden kurtulabilmek için Balkan Antantı ve Sadabad Paktı gibi bölgesel ittifaklar kurulmuş ve Türkiye bu girişimlere öncülük etmiştir.

Savaşa taraf olan ülkeler bazen oldubittiler ile ülkelerini harbin tarafı yapmak zorunda kalmışlardır. Japonya da savaşa imparator ve başbakana rağmen ordunun tazyiki ile girmiştir¹. Bu durum Osmanlı İmparatorluğunun Birinci Dünya Savaşı'na girişine benzerlik göstermektedir. Akibeti ise İmparator'un kayıtsız şartsız teslimi ile mümkün olabilmiştir. Hemen birçok ülke benzeri baskılarla büyük kıyımın tarafı olma zorunda kalmışlardır. Türkiye'nin tarafsızlık politikası bu bakımdan önemli bir kazanımdır. Türkiye'nin bu savaşa girmemesi devletin yönetiminin tam bir birliktelik içinde çalışması ile mümkün olurken, İsmet İnönü savaşa girmeme konusunda oldukça gayretkar olmuştur².

İkinci Dünya Savaşı yılları ise Türkiye bakımından oldukça sıkıntılı yıllar olmuştur. Karadan ve denizden savaşın tam ortasında bulunan Türkiye tarafların ciddi tazyiklerine maruz kalmıştır. Alman-Sovyet savaşının devam ettiği bir zamanda Boğazlar vasıtasıyla Ruslara yardım taşımak, Anadolu'ya konuşlanacak uçak filoları ile Ege'de ve Balkanlarda Almanları sıkıştırmak yine savaşma gücü bilinen Türk ordusunu harekete geçirmek gibi faydalar umulmuştur. Tahran Konferansı'ndan başlamak üzere konu uluslararası alanda tartışılmıştır. Churchill, Roosevelt ve İnönü arasında Kahire'de yapılan görüşmeler, İngiltere Başbakanı Churchill bizzat Adana'ya gelerek yapılan görüşmeler bu maksada yönelik olmuştur. Türkiye, bütün uğraşlara rağmen savaşın

¹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu:30.01,Yer Kodu.:60.367.13

² BCA, Fon Kodu:490.01,Yer Kodu.:11.60.11(EK-2)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

dışında kalmıştır³. Öyle ki, Türkiye'nin savaşa girmesi için bazı zorlukların çıkarılması da seçenekler arasında olacağı Churchill tarafından Tahran Konferansı'nda gündeme getirilmiştir⁴. II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'ye yaklaşık 100 uçak inmiş, 300 personel teslim alınmıştır. Birçok defa Türk topraklarına mühimmat atılırken amacın ne olduğu birçoklarınınca anlaşılamamıştır. İnen birçok uçak ise arşiv belgelerinde dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kazım Orbay imzalı belgeden anlaşıldığına göre Türkiye'ye bırakılmıştır⁵.

Savaş Avrupa'da büyük yıkıma neden olduğundan İngiltere etkisizleşirken, savaş sonrasında en güçlü Batılı devlet olarak ortaya çıkan ABD, SSCB'nin barışın devamı için tehdit teşkil eden çalışmalarını görememiştir. Ancak 1947'de büyük ölçüde Sovyetlerin yayılmacı tavrından endişe duymaya başlayan Amerikan yönetimi, Sovyet yayılmacılığının önündeki en güçlü kalenin Türkiye olacağına kani olmuş ve bu alanda siyasi kararlılığını ortaya koymaya başlamıştır. Bu gelişme sonrasında Türkiye, bir süre için rahatlamış ve yıllar içinde Kuzey komşusundan gelen baskı azalmıştır⁶. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin Doğu Avrupa'da yayılması ve yoğun baskısı Avrupalı devletleri de tesir altına almıştır. Batı devletler bu gelişmeler üzerine önce kendi aralarında güç birliği yapmaya başlamışlar, Brüksel Antlaşması imzalanmıştır. Bilahare bölgesel ve evrensel bir çatışmada güç birliği için 4 Nisan 1949 yılında Washington'da; Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İngiltere, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz ve Birleşik Devletler tarafından Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (North Atlantic Treaty Organization-NATO)'sı imzalanmıştır⁷.

1.2.1. İkinci Dünya Savaşı Esnasında Türkiye

II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile silah satan ülkeler doğal olarak önce kendi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmışlardır. Bu gelişmelerin sonucu olarak Türk dış ticareti gerilemiş, milli sanayi oldukça zayıflamıştır. Türkiye harp malzemesi olarak kullanılabilecek başta krom olmak üzere birçok ihraç ürününü satamaz hale gelmiştir. Sadece sanayi ürünü değil gıda maddelerinin ihracatı ve stoku yasaklanmış. Halkın üretim için Türkiye, 15 yıllık hızlı yükselişten sonra savaşın ağır etkisi ile durgunlukdaha çok çalışması teşvik edilmiştir⁸. Türkiye Cumhuriyeti, İkinci Dünya Savaşı'na katılmamış, ancak bu savaştan derinden etkilenmiştir. Lozan Antlaşması'ndan bir süre sonra Batılı ülkeler ile karşılıklı mütekabiliyet esasında yeniden ilişkiler kurulmuş, milli imkânlarla kurmakta olduğu sanayi yatırımlarında batıdan destek alınmıştı. Bu destek; yarı mamul ve mamul malzemelerin ithali, eğitim desteği ve kurulan sanayinin modern imkânlarla geliştirilmesini öngörmekteydi. Savaşın başlaması ile savaşa taraf olan ve Türkiye ile dış ticareti olan ülkeler sanayilerini ve kaynaklarını savaş koşullarına göre yeniden düzenledikleri için dış ticaret daralmış hatta birçok alanda durmuştur. Bu durumdan bütün sanayii tesileri başta Nuri Demirağ'ın uçak fabrikası da dâhil olmak üzere olumsuz etkilenmiştir.

Türkiye, 1939-1945 yılları arasında tarımda, sanayide ve hizmet sektöründe yer alan, çalışan ve üreten kesimin önemli bir kısmını silâh altına almak durumunda kalmıştır. Ülke nüfusunun yaklaşık % 9-10'una denk gelen geniş bir kitlenin üretimden ayrılması beden gücünün

³ Valentin Berojkov, **Tahran 1943 Yeni Bir Dünyaya Doğru**, Çev.Hasan Ali Ediz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul,2012,s.106,128; Osman Yalçın, **İkinci Dünya Savaşında İsmet İnönü ve Churchill Arasında Yapılan Adana Görüşmesi**, Atatürk Yolu Dergisi, Bahar 2011, Yıl:23,Sayı:47,Ankara,s.701-731

⁴ Berojkov, **a.g.e.**,s.116

⁵ **BCA, Fon Kodu:**490.10,**Yer Kodu:**59.402.30(EK-5)

⁶ Hasret ÇOMAK, "İkinci Dünya Harbi ve Türkiye, Harbin Sonrasında Türkiye-ABD İlişkileri, ABD'nin Türkiye'ye Yardım Politikası(Truman Doktrini ve Marshall Planı)", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri 1(20-22 Ekim 1997)**, Gnkur.ATASE Yay.,İstanbul, 1998,s.465-474)

⁷ Hans J. MORGENTHAU, **Uluslar arası Politika Cilt II**, Çev.:Baskın Oran-Ünsal Oskay, İng.4.-Türkçe 1.Bsk., Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1970,s. 670

⁸ **BCA, Fon Kodu:**30.01,**Yer Kodu:**34.204.1(EK-1)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

oldukça önemli olduğu, tarım ağırlıklı Türkiye ekonomisi için ciddi bir daralmayı beraberinde getirmiştir⁹. Teknik yetersizlik, iş kaybı ve zayıflayan ülke ekonomisi toplumsal yapıyı da etkilemeye başlamıştır. Bu dönemde ekonomik sorunları altabilme adına uygulamaya konulan Varlık vergisi uygulaması da günümüze kadar gelen tartışma alanlarından biridir¹⁰. Savaşın sona ermesiyle Sovyetler Birliğinden Türkiye'ye yönelik tehdit, beklenen rahatlamayı geciktirmiştir. Hemen her tarafta beklenen barış umuduna rağmen güvenlik endişelerinin giderilememesi, Türkiye'yi uzun süre meşgul etmiştir¹¹.

Savaş bitmesine rağmen etkileri uzun yıllar devam etmiştir. Örneğin savaşın devam ettiği zamanlarda olduğu gibi savaş sonunda da insanların beslenmeleri her tarafta yetersizdi. Almanya'da insanların avurtları çıkmış avurtları çökmüş? ve açlıkla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Arşiv belgelerine göre Türkiye de dünyada en az kalori alan ülkelerinden biri durumundadır¹². Türkiye bu dönemde Batı ile dostane ilişkilerini geliştirmiş, "Yeni Dünya Düzeni"nde yer almaya oldukça istekli davranmak zorunda kalmıştır. Ancak ülkenin mali sıkıntılarının giderilmesi, üretimin artırılması, sektörler arasında ahengin sağlanması için dış kredi veya hibe alınması yönünde siyasal eğilim güç kazanmıştır. Türkiye, tarım ülkesi olmasına rağmen 1948 yılında yaşanan kıtlık nedeniyle 30.000 ton buğday ithali yapmak durumunda kalmıştır.

Türkiye, savaş sonrası en büyük tehdit olarak Sovyetler Birliğini görmüş olduğundan hazır ve yapranmamış bir askeri gücü olmasına özen göstermiştir. Alman –SSCB Savaşı başladığı tarihten kısa süre sonra 22 Haziran 1941 tarihinde çıkarılan Kararname ile tarafsızlığı ilan edilmiştir¹³. Almanların yenilgisi sonrası Türk-Sovyet ilişkilerinde başlayan kademeli gerginlik bu düşüncesindeki öngörünün doğru olduğunu işaret etmiştir. Mütefiklerin yaklaşımı da aslında farklı değildi. Özellikle İngiltere eksenli politik tercihle müttefikler; Ruslara yardımı ağırdan alarak Alman ve Rusların birbirini yıpratmalarını ve petrol bölgelerinin kontrolünün korunması için zamanın gelmesini sabırla beklemiştir¹⁴.

1.4. Türkiye'nin Savaş Sonrası Durumu ve Sovyet-Türk ilişkileri

Savaş sonrasında yeni dünyanın şekillendirilmesi için; Roosevelt, Stalin ve Churchill ve diğer yetkililer arasında görüşmeler başlamıştır. Bu bağlamda: Quebec, Tahran, Yalta, San Fransisko Konferansları yapılmıştır. Konumuz dışında olduğu için bunların ayrıntılarına girilmeyecektir; ancak Yalta ve San Fransisko Konferansları oldukça önemli sonuçlar doğuran bir girişim olmuştur. Türkiye'nin 1945 yılı sonrası politikasında bu konferanslardan San Fransisko'nun derin tesirleri olmuştur. Birleşmiş Milletler teşkilatının veto yetkisi 1945 Şubat ayında yapılan Yalta Konferansı'nda, 25 Nisan-26 Haziran 1945 tarihleri arasında yapılan San Fransisko Konferansı'nda ise BM Antlaşması son şeklini alarak katılan devletlerce imzalanmıştır¹⁵. Burada görüşülen konularda Türkiye, ya büyük güçlerin hüsnüniyetine bel bağlayıp onların istediğini yapacak ya da başta özellikle teknik bir harbe hazır olma adına sivil uçak ve otomobil sanayii kurmak, memleketin savunmasını yeniden tanzim etmek, memleketin her alanda kalkınması için tedbirler alması gibi bir tercihte bulunacaktı¹⁶.

⁹ KARLUK, S.Rıdvan, *Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim*, 4 Baskı, Beta Yay., İstanbul, 1996,s.7

¹⁰ Osman YALÇIN, "Varlık Vergisi Kanunu ve Uygulaması", *İstanbul Üniversitesi Avrasya Enstitüsü Dergisi AVİD*, Sayı:1, İstanbul, 2012,s.313-354

¹¹ BCA, Fon Kodu:030.01,Yer Kodu:60.373.3,s.3

¹² BCA, Fon Kodu:030.01,Yer Kodu:60.373.3,s.3

¹³ BCA, Fon Kodu:030.20.01,Yer Kodu:95.54.1

¹⁴ Berojkov, a.g.e.,s.46-50

¹⁵ Harp Akademisi K.lığı, *Devletler Hukuku*, Hv. Tek. Ok.K.lığı Matbaası, İzmir, 2007, s.114-122

¹⁶ Kadir KASALAK,"San Fransisko Konferansı ve Türkiye", *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I İkinci Dünya Harbi ve Türkiye 20-22 Ekim 1997*, Ankara, 1998,s.210-233; Osman YALÇIN, *Türk Hava Harp Sanayii Tarihi*, G.Ü. Sos.Blm.Enst., Doktora Tezi, Ankara, 2008,s.155,156

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Türkiye, SSCB'nin tedricî olarak artan tehditleri karşısında yeni arayışlara girmiş ve Amerika ile yakınlaşma yönünde bir siyaset izlemeye başlamıştır. 1944 yılı içerisinde Rus ordularının Türk sınırına yaklaşması, 5 Eylül 1944'de Bulgaristan'a savaş ilan etmesi ve Balkanlarda komünistlerin iktidar mücadelesine girmeleri Türkiye'yi endişelendirmiş ve Amerikan dostluğuna daha çok önem vermesine neden olmuştur. 1945 yılı Ocak ayında Moskova'da yapılan görüşmede Stalin, Türk Boğazları hakkında SSCB'nin taleplerini Winston Churchill ve Anthony Eden (İngiltere Dışişleri Bakanı)'e açmış, Churchill 30-31 Ocak 1943 tarihinde yapılan Adana Görüşmesi ve müteakip ısrara rağmen Türkiye'ye kızgınlığı nedeniyle Stalin'in görüşünü destekleyebileceğini bildirmiştir. Doğal olarak bu durum Türk devlet adamlarını endişeye düşürmüştür. Konu 10 Şubat 1945'te Yalta Konferansında gündeme gelmiş ve Stalin Montreux Sözleşmesinin değiştirilmesini talep etmiştir. Alınan kararda konudan Türkiye'nin haberdar edilmesine karar verilmiştir¹⁷. Esasen Türk Boğazları konusunda İngiltere'nin gündem oluşturabileceği hususu Tahran görüşmeleinde de gündeme gelmiştir¹⁸. Yalta Konferansı'nda alınan bir kararla, kurulacak Dünya Teşkilatını konuşmak üzere davet edileceklerin 1 Mart 1945 tarihine kadar Almanya'ya harp ilan etmeleri kararına varılmıştır. Bu karara uygun olarak Türkiye de 23 Şubat 1945 tarihinde Almanya'ya harp ilan etmiştir¹⁹. Tahran Görüşmeleri'nde Türkiye üzerinde liderler oldukça fazla konuşmuşlar; ancak Türkiye'yi ikna etmenin güçlüğü ortaya çıkmıştır. Türklerin tarafsızlığı bozmak yerine savaşa girmeyi yeğ tutukları, savaşın dendiği zaman da yeterli silahları olmadığı gerekçesini öne sürdükleri söylenmiştir²⁰. İsmet İnönü, savaşın sona erdiği ve ateşkes ilan edildiği tarihten 2 gün sonra TBMM'de yaptığı konuşmada kazanan tarafların başarısını 6 yıl önceden gördüklerini ve bu doğrultuda politika ürettiklerini söylemiştir. Konuşmasında İngiltere'nin dünya tarihine büyük bir zafer abidesi diktiği ve bu abidenin tepesinde Churchill'in heykelinin olduğunu gördüğünü söylemiştir. Amerikan Başkanı Roosevelt, İnsanlık güneşinin cesur ve dahi bayraktarı olarak anılırken, mevcut başkanın da insanlık bayrağını hiç de az bir iman ve haşmetle dalgalandırmayacağına olan inancını belirtmiştir. Amerika'nın bir taraftan kahramanca savaşırken diğer taratan ülkelere vermiş olduğu silah yardımına değinilmiştir. Keza Stalin'den bahsederken, Almanların vermiş olduğu ağır zayıatlardan ve Rus halkının çekmiş olduğu sıkıntılardan bahsedilmiş ve savaşın en ağır yükünü Rusların çektiği vurgulanmıştır.21

19 Mart 1945 tarihinde SSCB Dışişleri Bakanı Molotov, Sovyet Hükûmeti'nin iki ülke arasında 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşmasını 7 Kasım 1935 tarihli protokol hükümlerine uygun olarak II Dünya Savaşı'nda meydana gelen "**derin değişiklikler**"den dolayı yeni şartlara uymadığını bildirmiştir. Bu nedenle ciddi değişikliklere ihtiyaç duyulduğundan feshetme arzusunu Türkiye'nin, Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'e bildirmiştir²². Sovyetler 7 Haziran 1945 tarihli 2. notasında mevcut sorunları; Kars, Ardahan ve Artvin'in Sovyet Rusya'ya bırakılması, Türk Boğazlarından SSCB'ye üsler verilmesi, Türkiye'nin Avrupa sınırlarında yani Trakya'da Bulgaristan ve Yunanistan lehine düzenlemeler yapılması,

¹⁷ Mehmet SARAY, **Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeler**, A.A.M., Ankara, 2000, s.69,70; Mehmet GÖNLÜBOL, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, 9. Baskı, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996,s.184

¹⁸ BEROJKOV, a.g.e.,s.110

¹⁹ YALÇIN, a.g.t.,s.158;Hasret ÇOMAK, "İkinci Dünya Harbi ve Türkiye, Harbin Sonrasında Türkiye-ABD İlişkileri, ABD'nin Türkiye'ye Yardım Politikası (Truman Doktrini ve Marshall Planı)", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I İkinci Dünya Harbi ve Türkiye 20-22 Ekim 1997-İstanbul**, Gnkur. Bsm., Ankara,1998, s.459; Berojkov, a.g.e.,s.119; GÖNLÜBOL, a.g.e., s.184

²⁰ BEROJKOV, a.g.e.,s.116

²¹ **BCA, Fon Kodu:030. 01, Yer Kodu:11.64.1**

²² ÇOMAK, a.g.m, s.459;GÖNLÜBOL, a.g.e.,s.185; Ali İhsan GENCER-Sabahattin ÖZEL, **Türk İnkılap Tarihi**, Hv.Bas.ve Neş. Md. lüğü, Ankara,2006, s.248; SARAY, a.g.e., s.71

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

1936 tarihli Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin tadili ve ilgili devletlerin katılacağı bir konferansın tespiti olarak tanımlanmıştır²³.

Türkiye doğal olarak bu isteklerden, egemenliğini ihlal eden maddeleri reddetmiş, diğer hususlar için açık kapı bırakmıştır. İngiltere'de bu isteklerin Potsdam'a kadar ertelenmesini SSCB'den talep etmiştir²⁴. Churchill, toplantıya katıldığı süreçte konuya önceki açıklamalarına rağmen taraf olmuş ve Türk Boğazları Meselesi'nin yalnız SSCB ile Türkiye arasında bir mesele olmadığını dile getirmiş ve Truman da Churchill'e destek olmuştur. Oysa daha önce Truman, SSCB'nin toprak talebini iki devlet arasındaki bir mesele olarak gördüğünü beyan etmiştir²⁵. Potsdam Konferansı'nda Amerikanın görüşünün Türkiye lehine değiştiği görülmektedir. Boğazların Türk egemenliğinde kalmasına destek olmaya başlaması olumlu bir gelişme olmuştur. Başbakanlıkta bulunan 1957 yılına ait 4 sayfalık arşiv belgesi ABD'nin Stalin sonrası SSCB'sine karşı da oldukça temkinli yanaştığını göstermektedir. Bu belgenin son sayfası ABD'nin takip edeceği süreci sıralamaktadır²⁶. Türkiye'nin çeyrek yüzyıldır gördüğü gerçek ABD yönetimi tarafından oldukça geç farkedilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'ye yönelik Sovyet tehdidi Türkiye için önemli bir mesele haline gelmiştir. İstiklâl Savaşı'nda Şark Cephesi Komutanı olan İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir Paşa 20 Aralık 1945'te TBMM'de yaptığı konuşmasında; *"Kars Yaylası'na hâkim olmak demek Anadolu'yu istila etmek için pusuya yatmak demektir. Keza Kars Yaylası'na hâkimiyet, Dicle ve Fırat boyunca Akdeniz ve Basra Körfezine inen yolların tepesine hâkim olmak demektir. Kars Yaylası, oralara inecek olan büyük seli tutacak olan biricik settir. Oraya el saldırtmayız. Fakat şunu da bilmelidirler ki, Kars Yaylası millî belkemiğimizdir. Kırdırırsak yine mahv oluruz. Eğer Ruslar yer istemekte ısrar ederse, hiç şüphe yok ki dövüşeceğiz"* demiştir²⁷. SSCB'nin istekleri içeride millî birlik ve beraberliğin daha çok pekişmesine vesile olmuştur.

Sovyetler Birliği, Türk Boğazlarının statüsünün değiştirilmesi konusunda ısrarlı olmuşlardır. II. Dünya Savaşı'nın sonunda yeni düzenin tesisi için Almanya ve Japonya ile imzalanacak anlaşmalar hariç diğer devletlerle ilgili anlaşmaları imzalamak üzere 15 Aralık 1946'da "Paris Konferansı" başlamıştır. Görüşmeler 10 Şubat 1947'de anlaşmaların imzalanması ile tamamlanmıştır. Ancak burada Sovyetlerin uzlaşmaz tutumu devam etmiş ve bu durum Amerika ile arasındaki köprülerin atılmasına neden olmuştur²⁸. Sovyetler Birliği, Amerika'nın kademeli olarak uyguladığı eski dünyanın sorunlarına yeniden dönme siyasetini dikkate almamakta ısrarcı olmuştur. Amerika'nın Türkiye yanında açık olarak yer almasının önemli bir nedeni Batı'nın varlığını korumaktı. Nitekim 1947 yılında Amerikan Senatosu Dışişleri Komisyonu üyesi Capper; Amerika 350 milyar dolardan fazla masraf ettikten ve bir milyondan fazla can kaybı verdikten sonra Avrupa'dan, Asya'dan ve Kuzey Afrika'dan çekilmeyi kararlaştıramaz demiştir. Yine General Oliver başkanlığındaki yardım heyetinin üyelerinden D. Lodge yaptığı açıklamada, Türkiye'ye yaptıkları yardımın kendi menfaatlerine uygun olduğunu ama ne tesadüfdür ki

²³ Nasuh USLU, **Türk-Amerikan İlişkileri**, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000, s.18,19; Rifat UÇAROL, "İkinci Dünya Savaşı "Misak-ı Millî" ve Türkiye'nin Savaşa Girmemek için Direnişi", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II İkinci Dünya Harbi ve Türkiye 20-22 Ekim 1997-İstanbul**, Gnkur.Bsm., Ankara, 1999, s.539;T.C. Dışişleri Bakanlığı, **Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl İkinci Dünya Savaşı Yılları(1939-1945)**, Dışişleri Yay., Ankara,1973,s.250-270; Recep Şükrü APUHAN, **Menderes**, Timaş, İstanbul, 2007, s. 200-202; ARMAOĞLU, **20. Yüzyıl Siyasi Tar.**, s.414,415

²⁴ SARAY, **a.g.e.**, s.71;GÖNLÜBOL, **a.g.e.**,s.185

²⁵ ÇOMAK, **a.g.m.**, s.462, 463

²⁶ **BCA, Fon Kodu:030.01,Yer Kodu:68.429.5(EK-8)**

²⁷ SARAY, **a.g.e.**, s.73

²⁸ Rifat UÇAROL, **Siyasi Tarih (1945-1999)**, Hv. Bas. ve Neş. Md.lüğü, Ankara,2006,s.2-4

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Türkiye'nin de çıkarlarına uygun düşmektedir, demiştir²⁹. Bugünkü Amerikan yönetiminin Türkiye ve dünya siyasetinin temelinde bu anlayışın olduğu görülmektedir. Her iki tarafın da menfaatinin olduğu zaman zaman da çatışmaların olduğu bir süreç olmuştur.

İngiltere 21 Şubat 1947 tarihinde Amerika'ya iki nota vermiştir. Bunlardan biri Türkiye diğeri Yunanistan'la ilgilidir. İngiltere bu notalarda Türkiye ve Yunanistan ile direk ilgilenemeyeceğini, bu ülkelerin batı savunması için çok önemli olduklarını bu sebeple bu ülkelere Amerika'nın destek çıkmasını istemiştir³⁰. Bölgede İngiliz varlığının yerini ABD'nin almasıyla Amerika-Rusya savaşın hemen arkasından iki rakip hâline gelmiştir. ABD'nin, Avrasya'da Sovyet yayılcılığının durdurmak için ciddi girişimler yapması zorunlu hâle gelmiştir. Türkiye bu gelişmelerin olduğu bölgede oldukça kritik ülke konumundadır. Amerika, Sovyet tehdidi karşısında Türkiye tarafında yer almıştır. Bu süreç ABD'nin 100 yıldan fazla bir süredir uygulamakta olduğu Monro Doktrini'ni güncellemesini zorunlu hale getirmiştir. Türkiye 1945 sonrasında iki devin arasında birinin tehditlerinden kurtulmaya çalışırken diğeriyle nasıl bir ilişki geliştireceğinin denemelerini yapmıştır. Şüphesiz bu süreç bir takım yanlış hamlelerin atılmasına da neden olmuştur.

2.2. Amerika Birleşik Devletleri(ABD)'nin İzalasyon Politikasında Değişiklik Yapması ve Yeni Dönem

Savaş sonrasında İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı sonrası hâkimiyet kurduğu Ortadoğu ve Balkanlardan çekilmesi ile bölgede yeni istikrarsızlıklar baş göstermiştir. Diğer taraftan Sovyetlerin, Türkiye üzerindeki yoğun baskısı içeride ve dışarıda etkisini göstermiştir. İlk zamanlar bölgede meydana gelen gelişmelere duyarsız kalan Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, demokratik ülkeler tehlikenin geç farkına varmışlardır. Ancak zamanla bölgenin yeni bir krize doğru gittiğinin anlaşılması ile Batılı güçler Türkiye'ye destek vermişlerdir. Bu dönemde, ekonomik ve güvenlik bakımından ciddi sıkıntıları olan Yunanistan ve Türkiye'nin ekonomik olarak desteklenmesi ve askeri alanda modernleştirilmesi için dönemin Amerikan Başkanı Truman'ın açık destek vermesi önemli bir gelişme olmuştur. Daha çok silahlı kuvvetlerin kalkınması için mali destek öngören yaklaşım, "Truman Doktrini" olarak anılmıştır.

Bu dönemde Amerika tarihi bir siyaset değişikliği yapmıştır. Senatör Vandenberg'in hazırladığı öneri ile Amerika'nın tek tek, bölgesel veya ortak savunma tedbirlerine katılmasını kongre kabul etmiştir. Vandenberg Kararı denilen bu değişiklik ile Amerika 2 Aralık 1823'den beri sürdürdüğü, "Monroe Doktrini" denilen izolasyon politikasından vazgeçmiş ve yüzünü eski dünyaya dönmüştür. Nitekim 1948 Çekoslovakya olayları ve Sovyetler Birliğinin yayılcı politikası, batıda başlayan işbirliği anlayışını geliştirmiştir. 17 Mart 1948'de ilk ciddi ortak savunma harekete geçirilmiştir. Bu aynı zamanda ekonomik, kültürel ve sosyal işbirliğine de ilk emsal olmuştur. Sovyetlerin buna cevabı Batı Berlin'i kuşatmaya almak olurken, Batı ise karşı hamle olarak 4 Nisan 1949'da NATO'yu kurmuştur³¹. Bu yıllarda ülkelerin dış politikadaki atakları bir satranç tahtası gibi olup taraflar planlı olarak hamlelerini yapmaktadır. Demirperde ülkeleri olarak da anılan Sovyetler Birliği ve kontrolündeki ülkeler tarafından takiben Varşova Paktı kurulmuştur.

²⁹ Ahmet AKTER-Dilşen İnce ERDOĞAN, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Amerikan Askeri Yardımı: Truman Doktrini ve Marshall Planı", **Onuncu Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri 20-22 Nisan 2005 İstanbul**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2006, s.441

³⁰ Durmuş YALÇIN- Yaşar AKBİYİK- Yücel ÖZKAYA- Gülnihal BOZKURT- Dursun Ali AKBULUR- Erdiç TOKGÖZ- Refik TURAN- Nuri KÖSTÜKLÜ- Mustafa BALCIOĞLU- M.Akif TURAL- Cezmi ERASLAN- Cemal AVCI, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002, s.463-465; UÇAROL, **Siyasi Tarih (1945-1999)**,s.10

³¹ UÇAROL, **Siyasi Tarih(1945-1999)**,s.12,13; ARMAOĞLU, **20. Yüzyıl Siyasi Tar.**, s.447-449
NATO: North Atlantic Treaty Organization-Kuzey Atlantik İttifakı

2.3. ABD'nin SSCB'nin Saldırgan Politikasına Karşı Demokratik Ülkeleri Destekleme Politikası

ABD Başkan'ı Truman 12 Mart 1947 tarihinde Kongrede, Senato ve Temsilciler Meclisi'nin ortak toplantısında yaptığı konuşmada; **"ABD dış politikasının, kendilerini boyunduruk altına almak için silahlı azınlıklar tarafından sarf edilen gayretler ve dış baskılara karşı koymaya çalışan hür milletleri desteklemek amacına yönelmesi gerektiği kanısındayım."** görüşünü ortaya koymuş ve bundan doğacak sonuç ne olursa olsun desteklenmelerinin gerektiğini savunmuştur. Bu maksatla Türkiye ve Yunanistan'a toplam 400 milyon dolarlık yardım yapmak, bu ülkelere sivil ve askerî destekte bulunmak ve bu ülkelerin personelinin Amerika'da eğitim almasına olanak sağlanması konusunda yetki istemiştir. İşte bu görüş ve talep *"Truman Doktrini"* olarak kabul görmüştür³². Truman Doktrini Türkiye ve Yunanistan'a münhasır bir politika olan bir uygulama olması nedeniyle kısıtlı bir yardım politikası olmuştur. Esasen Türkiye zaman geçtikçe ABD ile yeni antlaşmalar yapmak suretiyle almış olduğu desteği artırmayı başarmıştır. Tabii bu yardımların nerede, ne amaçla ve nasıl kullanılacağı konusu ayrı bir çalışma konusudur. Nitekim bu durum, sonraki yıllarda önemli bir sorun olmuştur. Ancak savaş sonrasında asıl yardım projesi Marşal'ın ortaya attığı proje olmuştur. Büyük bir alanı kapsayan bu plan Türkiye'nin yakın tarihinde de ayrı bir ehemmiyete haizdir.

Marşal Yardımı öncesinde Batılı ülkeler ile ABD ayrı antlaşmalar imzalayarak bu sürecin 3 Temmuz 1948 tarihine kadar tamamlanmasını ve antlaşmanın yürürlüğe girmesini istemiştir. Türkiye ile de bu tarihe kadar sürecin tamamlanması için özel çaba sarf edilmiştir. Türkiye'nin iç gelişmeler ve dış baskılar altında antlaşmanın tamamlanması için gösterdiği performans bazı zamanlar iç ve dış basında tenkit konusu edilerek resmi makamlara iletilmiştir³³. Türkiye de dâhil 16 Avrupa ülkesi 1947 yılı içinde yapılan konferansla 4 yıl süreli **"Avrupa Ekonomik Kalkınma Programı"** hazırlamış ve program Amerika'ya verilmiştir³⁴. Bu toplantılara SSCB de davet edilmiştir; ancak SSCB görüşmelere katılmamıştır. SSCB baskı altına aldığı başta Doğu Avrupa ülkeleri olmak üzere küçük devletler de katılamamıştır. Avrupa Devletleri **"Avrupa İktisadi İşbirliği"** adı altında bir araya gelerek, Eylül 1947 yılında bir toplantı yapmışlar ve ihtiyaçlarını ortaya koymuşlardır. Burada oluşturulan rapor, **"Marshall Planı"** olarak anılan planın esasını oluşturmuştur³⁵. Marshall Planı, kuruluş yıllarında 19 ülkeyi ve 170.000.000 nüfusu kapsayan bir alana hitap etmiştir. Bunun sonucu olarak Amerika 3 Nisan 1948'de Ekonomik İşbirliği Kanunu'nu çıkararak Avrupa'ya yardıma başlamıştır³⁶. 16 Nisan 1948'de **"Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü"** kurulmuştur. Bununla Avrupa'nın sağlıklı bir ekonomik kalkınma içine girmesi amaçlanmıştır³⁷.

1.2.2. İkinci Dünya Savaşı Sonunda Avrupa'nın Durumu ve Marşal Planının Ortaya Çıkışı

³² S.Rıdvan KARLUK, **Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim**, 4. Baskı, Beta Yay., İstanbul, 1996,s.143; Hakan TÜRK, **Amerikan İmparatorluğu**, 2. Baskı, Ayhan Matbaacılık, İstanbul, 2004,s.165;Hasret ÇOMAK, "İkinci Dünya Harbi ve Türkiye, Harbin Sonrasında Türkiye-ABD İlişkileri, ABD'nin Türkiye'ye Yardım Politikası (Truman Doktrini ve Marshall Planı)", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri 1(20-22 Ekim 1997)**, Gnkur.ATASE Yay.,İstanbul, 1998,s.468,469; Rifat UÇAROL, **Siyasi Tarih (1945-1999)**, Hv. Bas. Ve Neş. Md.lüğü, Ankara,2006,s.10,11; Mehmet GÖNLÜBOL, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, 9. Baskı, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996,s.211; AKTER- ERDOĞAN,a.g.m.,s.455;Erdinç TOKGÖZ, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi(1914-2001)**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2001,s.121; Fahir ARMAOĞLU, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980 C.I**, Türkiye İş Bankası Yay., 9. Baskı, Ankara, 1993,s.441,442; YALÇIN,a.g.e.,154

³³ BCA, Fon Kodu:030.01,Yer Kodu:219.476.18,s.2; BCA, Fon Kodu:030.01,Yer Kodu:84.564.7,s.3,Tarih:15.09.1948

³⁴ BCA, Fon Kodu:030.01,Yer Kodu:219.476.18,s.2

³⁵ **Marshall Planı**, TBMM Kütüphanesi, Kod:10000-0032, s.2-4

³⁶ UÇAROL, **Siyasi Tarih(1945-1999)**, s.11,12

³⁷ TOKGÖZ, a.g.e., s.122

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

1945 yılında İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde Avrupa genel anlamda çok ağır bir çöküntü içine girmişti. Avrupa kıtasında yer alan devletlerin ayağa kaldırılması için ABD tarafından yardım programları ile desteklenmesi kaçınılmaz olmuştur. Avrupa, II. Dünya Savaşı'nda 8.000.000 insanını kaybetmiş, 20.000.000 (yirmi milyon) insan da yaralanmıştır. Diğer taraftan dünya genelinde yıkımın boyutları bugün bile henüz tam anlaşılamamaktadır. Bazı araştırmacılar savaşta toplam insan kaybının 200 milyona kadar yükselebileceğini iddia etmektedir. Savaşın sona ermesiyle kazanan taraf olan ülkeler de kendilerini koruma iradesini kaybetmiş, savaştan yorgun çıkan ordularının büyük kısmı terhis edilmiştir. Mevcut orduların bir kısmı da yenilgiyi kabul eden ülkelere dağıtılmıştır. Kazanan ve kaybeden taraflar büyük bir kaos ve sefaletin içine düşmüştür.

Dolayısıyla Batılı devletler, savaş sonrası istikrarı kuramadığından, savaşta yorgun düşmüştür. Almanya'nın teslim olduğu zaman Batılı devletlerin 5.000.000 kişilik ordusu varken bir yıl sonra bu sayı 900.000 kişiye inmiştir. Nitekim daha sonra Avrupa Kömür Çelik Topluluğu, Roma Anlaşmaları gibi girişimlerle yıllar sonra yeniden yapılanma sağlanmıştır; Ancak dünyadaki kuvvetler dengesi II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa aleyhine bozulmuştur³⁸. Bu durum aslında sömürgeci devletlerin hukuka aykırı olarak aldıklarını geri vermelerini başlatan bir süreç olmuştur. Nitekim kısa süre sonra bağımsız devletlerin sayısı ikiyüze yaklaşmıştır.

Genelkurmay İstihbarat Başkanlığının 15 Ocak 1952 tarihine kadar elde ettiği bilgilerin arşiv belgelerine yansımaya bakıldığında Avrupa devletleri NATO benzeri bir Avrupa Ordusu kurmak için oldukça emek vermelerine rağmen başarı elde edememişlerdir. 26 Ocak 1951 tarihli toplantıya 5 ülke katılırken, 7 ülke gözlemci olarak katılmıştır. Batı Avrupa ülkelerinin aralarında var olan tarihi ayrılıkların silahlı bir birlik oluşturmaktan uzak oldukları anlaşılmaktadır³⁹. **“Pleven Planı”** olarak da geçen proje hazırlık aşamasında kalmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrası Berlin'de Amerikan askerlerinin çektiği film, Avrupa Coğrafyasının içine düştüğü felaketin belgeselidir⁴⁰. Berlin, savaş öncesi 4,5 milyon nüfusa sahipken savaş sonunda bu rakam 1,5 milyona gerilemiştir. Berlin'in Amerikan, Sovyet, İngiliz ve Fransız askerlerinin denetiminde dört sektöre ayrılması yaşanan travmanın bir sonucu olmuştur. Kazananların da durumu kaybedenlerden çok farklı değildir. Savaşın ilk 3 yılının galibinin kaybedenler olması güçler dengesinin birbirini çok ağır şekilde yıprattığını göstermektedir. Atom bombaları ile müttefiklerin sonuç alabilmesi ise kazanan ve kaybedenlerin denk güçlerle birbirlerini zorladıklarını, her türlü imkanlarını harcadıklarını göstermektedir. Keza ABD'nin Almanya'ya atom bombası atmamasına rağmen uygulamış olduğu 1000-1200 uçaklık Stratejik Hava Taarruzu önemli ve ekonomik değeri olan her şeye zarar vermiştir. Savaş sonrası Almanya'da bu zararların telafisi oldukça zor ve zaman alıcı olmuştur. Diğer ülkeler de uzun harp yıllarından oldukça harap olarak çıkmışlardır.

Yukarıda belirtilen durumdan da anlaşılacağı gibi Avrupa'nın kendi imkânları ile ayağa kalkması için uzun zamana ve emeğe ihtiyaç duyulmaktaydı. Diğer taraftan ise SSCB'nin yaklaşımı Avrupalı idarecileri tedirgin etmekteydi. Amerika Dışişleri Bakanı George Marshall, 4 Haziran 1947 tarihinde Harvard Üniversitesinde bazı öneriler ortaya atmıştır. Marshall burada yaptığı konuşmada, amaçlarının her hangi bir devlet veya doktrin ile uğraşmak olmadığını, Avrupa'da baş gösteren açlık, ümitsizlik ve kargaşaya karşı yardımcı olmak olduğunu belirtmiştir. Konuşmasında, Amerikanın Avrupa'ya her türlü iktisadi yardımda bulunacağını; ancak her şeyden

³⁸ Aydın ALACAKAPTAN, *Atlantik İttifakı*, Türk Atlantik Antlaşması Derneği Yay. S.2, Ankara, s.6,7; YALÇIN, a.g.t., s.157

³⁹ **BCA, Fon Kodu:030.01, Yer Kodu:57.348.8(EK-4)**

⁴⁰ Aykut KANSU, *Avrupa Siyasi Tarihi Dersi*, Ufuk Üniversitesi Uluslar arası İlişkiler 2006–2007 Güz Dönemi Yüksek Lisans Programı 3. Dönem Ders Notları ve Dokümanlar, Ankara, 2007

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

önce Avrupalılara iş düştüğünü, bir araya gelerek kendilerinin bir yerden başlamaları gerektiğini ifade etmiştir⁴¹. Bakanın bu önerileri “**Marshall Planı**” olarak anılmaya başlanmıştır.

Avrupalı ülkeler savaş öncesi kömür ihraç ederken, Marshall Yardımı öncesi Amerika'nın açtığı 21.000.000.000 Amerikan Doları kredi ile Amerika'dan kömür ithal etmek zorunda kalmıştır. Avrupalıların çoğunluğu, hayati olan gıdalara, barınmaya, suya ve yaşam için gerekli olan zorunlu ihtiyaçların karşılanmasına muhtaçtı. İnsanların açlıktan avurtları çıkmış, belleri kamburlaşmış, hayalleri yıkılmış ve milyonlarca aile parçalanmış veya yok olmuştu. Bunun için her şeyden evvel yaşamın normale döndürülmesi gerekiyordu⁴². Savaş bitmesine ve pek çok ülke ile barış antlaşması yapılmasına rağmen Almanya sorunu masada kalmış, sonuca ulaşılamamıştır. Almanya savaş yıllarında işgal ettiği bölgede normal yaşamı felç etmiştir. Belçika, Danimarka, Fransa'da Alman işgali 3-4 ayda kâbusa döndüğünden halk son 6 yıldır yaşam mücadelesi vermektedir. İnsanlar karneye bağlanarak günlük 200 gram ekmek, 65 gram et ve aylık 250 gram yağa bağlı yaşamaktadır. Patates Alman ordusuna tahsis edildiğinden bulunamamaktadır⁴³. Ancak uzak yerlerden fahiş fiyatlara alınabilmektedir. Savaş bittiği zaman da bu bölgede iç açıcı bir gelişme tesirini erken gösterememiştir.

SSCB'nin savaş yıllarında ABD ve İngiltere'nin müttefiki olmasına rağmen savaş sonrasında yayılcı tutumu, Doğu Avrupa'da olduğu gibi Kafkaslar, Balkanlar, Türkiye, İran, Yunanistan ve Doğu Almanya üzerindeki uygulamaları Batılı devletleri endişeye sevk etmiştir. İngiltere'nin “**Güneş Batmayan İmparatorluk**”la anılan durumu tarihte bir unvandan öte bir anlam ifade etmemeye başlamıştır. İngiltere adalara mahkûm hale gelirken, geçmiş tecrübelerini ABD'ye aktarmıştır. Yeni dönemde eski dünyada kapitalist sistemin en güçlü devleti ABD olmuştur. Oysa Avrupa da ayağa kaldırılmak durumundaydı. Avrupa'nın birikimini sıfırlayan savaşlar ve kaynak paylaşımının yeni dönemde adil olarak kullanılması, savaş malzemelerinin ortak kontrole alınması ve beraber değerlendirilmesi için ortak akıl oluşturulmuştur. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulması yönündeki ilk girişim, 9 Mayıs 1950 tarihinde Fransız Dışişleri Bakanı Robert SCHUMAN'dan gelmiş ve Avrupa ülkelerine yapılan çağrıda, savaş sanayinin ana maddeleri olan kömür ve çeliğin üretim ve kullanımının uluslar üstü bir organın sorumluluğunda yönetilmesi öngörülmüştür.

Schuman Planı esas alınarak yapılan görüşmeler sonunda AKÇT'yi kuran ve aynı zamanda bugünkü Avrupa Birliğinin temelini oluşturan Paris Antlaşması; Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg arasında 18 Nisan 1951 tarihinde Paris'te imzalanmış ve 25 Temmuz 1952 tarihinde yürürlüğe girmiştir. “Montanunion” olarak da anılan bu anlaşma ile, üye ülkeler arasında bir ortak kömür ve çelik pazarı oluşturulması, ekonominin geliştirilmesi ve istihdam ile hayat seviyesinin yükselmesinin sağlanması hedeflenmiştir. Takiben Avrupa ekonomik Topluluğu, 1957 yılında altı Batı Avrupa Devleti (Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya) arasında imzalanan “Roma Antlaşması” ile kurulmuştur. AET'ye hukuken ve fiilen uluslararası bir kuruluş olma niteliğini kazandıran Antlaşma, 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Roma Antlaşması, 248 madde, ekler ve protokollerden oluşmaktadır. Takiben günümüze kadar olan süreç yaşanmıştır. Bu gelişmelerle savaştan sonra kendini koruma gücünden mahrum bir Avrupa, savaş sonrası kademeli olarak birleşmeye doğru ilerlerken, yeniden toparlanma imkânı elde etmiştir. Bu süreçte en önemli destek ABD'nin siyasi, askeri mali desteği ve teşvikleri olmuştur.

3.2. Türkiye'nin Marşal Yardımına Dâhil Edilmesi ve Yardımdan Yararlanması

⁴¹ **Marshall Planı**, TBMM Kütüphanesi, Kod:10000-0032,s.1.; AKTER-ERDOĞAN, **a.g.m.**, s.455; ARMAOĞLU, **20. Yüzyıl Siyasi Tar.**, s.443,444

⁴² Aykut KANSU, **Avrupa Siyasi Tarihi Ders Filmleri**, Ufuk Ünv.,Ankara, 2007

⁴³ **BCA, Fon Kodu:490.01,Yer Kodu:609.112.12 (EK-7)**

Türkiye’de, yıllardır birçok araştırmacı veya konuya ilgi duyanlarca gündemde tutulan hususlardan biri Marshall Yardımıdır. Marshall Yardımı bir görüşe göre Türkiye’nin en zor zamanlarında önemli bir kaynak olurken, bir diğer görüşe göre ise Türkiye’nin milli harp sanayiini köreltmış ve ülkeyi dışa bağımlı hale getirmiştir. Her iki görüşü paylaşanlar tarihi olaylardan yararlanarak iddialarını destekleyecek argümanları ön plana çıkarmaktadırlar. Aradan uzun bir süre geçmesi nedeniyle, konunun günümüzde daha sağlıklı değerlendirilebileceği öngörülmektedir. Marshall Yardımı temelde bir Avrupa ülkelerini ayağa kaldırma projesidir. Türkiye, projenin ilk safhasında harbe girmediğinden planlama kapsamının dışındadır. Bu planın ortaya çıkış sebebi Avrupa’nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında karşılaştığı güçlüklerin hafifletilmesi projesidir.

Marshall Planı ile başlayan Batı’nın bütünleşme süreci ve işbirliği aslında Türkiye’yi başta hariç tutan bir anlayıştı. Planın asıl amacı savaşta yıkılan ve yakılan Avrupa’yı ayağa kaldırmaktır. Türkiye’nin savaşa girmemesi nedeni ile yeterli derecede güçlü ve orta ölçekli bir sanayisi olduğu değerlendiriliyordu. Diğer taraftan, yeni gelişmeler karşısında özellikle SSCB’nin yayılma emellerinin açığa çıkması ile Sovyetlere sınır olan Türkiye’nin stratejik önemi artmıştır. Amerikalı ve Avrupalı liderlere göre, Türkiye’nin savaşa girmemesi nedeni ile ciddi sıkıntıları olmadığı kanaati genel bir kabul haline gelmişti. Savaş sonrasında asker sayısının azalması ile kendi kendine yeteceği ve Türk ekonomisinin kısa sürede toparlanacağı öngörülmekteydi. Oysa savaş yıllarındaki aşırı fiyat artışları ekonomiyi oldukça olumsuz etkilemiş ve Türkiye 1945 yılında Amerika’dan iktisadi yardım talebinde bulunmuştur. Kaldı ki, bütün dünyada savaş bitmesine rağmen SSCB, Türkiye’nin sınırlarını kuzeyden hala tehdit etmekteydi. Türkiye bu nedenle sayısı 2 milyona yaklaşan bir orduyu silahaltında tutmakla ekonomik olarak rahatlama imkânından mahrum bulunuyordu.

Marshall Yardımı Avrupa ülkelerinin kalkınmasına yönelik bir proje olduğundan, ilk zamanlar Türkiye projenin dışında tutulmuştur. Bu dönemde Türkiye’ye yardım olarak verilen silahların, Türk ekonomisini canlandıracağı değerlendirilmekteydi. Esasen Türk yönetimi de yeni ve vuruş gücü yüksek silahlarla oldukça rahatlayacağını ümit etmekteydi. Oysa kısa bir süre sonra bu silahların bakımı için yıllık 400 milyon lira ödenek gerekmiştir. Bu ödenek ordunun modernleşmesi kapsamında alınan silahların yedek parçası için kullanılmıştır. Dolayısıyla kalkınma programları için kullanılması gereken kredi ve hibeler amacına uygun kullanılamamıştır. Silahlar Amerikan menşei olduğundan, yedek parçaların Amerika’dan alınması sonucu doğal bir ticari ve savunma alanında bağımlılık oluşmuştur. Amerika’dan yapılan ithalat karşılığında ise kayda değer bir ihracat yapılamamıştır. Bu durum Türkiye aleyhine bir dengesizliği ortaya çıkarmıştır. Türkiye, 1948’de yapılan Paris Toplantısında hazırladığı planı taraflara sunmuş ve 615 milyon dolar dış yardım istemiştir.

Amerikalılar, Türkiye ile ilgili değerlendirmelerinde yardımın amacını; Türk ordusunu teçhiz etmek ve eğitmek, bütçenin yaklaşık yarısını tutan askeri masrafları hafifletmek olarak tanımlıyorlardı. Bu durum Türk idarecileri rahatsız etmiş ve Amerika’ya direk müracaat edilerek Türkiye’nin durumu açık olarak ortaya konulmuştur. ABD, anlaşma yapmadan Türkiye’yi Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OECC)’ne dahil etmiştir. Bu gelişmenin sonucu olarak Türkiye’de Marshall Yardımı’na dahil edilmiştir⁴⁴. Bu dönemde askeri masraflara genel bütçeden ayrılan pay % 60’a kadar yükselebilmekte, en az olduğu zamanlarda bile bütçenin % 40’ını bulmaktaydı⁴⁵.

Marshall Planı bir gıda destekleme programından öte kalkınma ve geliştirme programıydı. Bu kapsamda ilk yılda Türkiye’ye 30.000’den fazla tarım aleti teslim edilmiştir. Bunlar arasında traktörlerin özel bir yeri bulunmaktaydı. Yüzyıllardır karasaban ile tarım yapan Türk köylüsü yoğun olarak traktör kullanmaya başlamıştır. İllere ortalama 500-900 arası traktör dağıtımı

⁴⁴ GÖNLÜBOL, a.g.e.,s.219,222; ÇOMAK, a.g.m, s.471-474

⁴⁵ BCA, Fon Kodu:030.01, Yer Kodu:60.373.3,s.3

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

yapılmıştır. Arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla bu dönemde Aydın'a sevk edilen Marshall Yardımı traktörler tartışma konusu olmuş ve yazışmalarda Aydın'a yönelik bir ayrıcalık yapılmadığı hususuna yer verilmiştir⁴⁶. Türk çiftçisi yeni usul ile verimi dört kat artırmıştır. Yeni metotla ülke genelinde yaklaşık 16.500.000 dönüm yeni tarım alanı işletilmeye başlanmıştır.

1950 yılına kadar Türkiye'ye Marshall Yardımı'ndan verilen miktar 558.000.000 Türk Lirası'dır⁴⁷. Bu meblağ farklı sektörlere dağıtılarak her alanda dengeli bir kalkınma sağlanmasına özen gösterilmiştir. Örneğin; tarıma 10.000.000 lira, madencilik ve sanayiye 128.500.000 lira, Ulaştırılmaya 84.500.000 lira tahsis edilmiştir. Karayollarının yapım, onarım ve geliştirilmesi için kamyon, greyder ve buldozerler getirilmiştir. Denizyollarının gelişmesi için de Marshall Planı'ndan 42 gemi alınması planlanmıştır. Teknik yardım kapsamında ise sulama, tarım, sanayi, ulaşım gibi sahalarda projeler geliştirilmiştir. Türkiye 1950'li yıllara kadar sağlık alanında sıtma ve verem hastalıklarından kaynaklanan ciddi sıkıntılar çekmekteydi. Marshall Planı ile bu hastalıklarla mücadele hız kazanmıştır⁴⁸. Marshall Planı (Avrupa Kalkınma Programı) ile elde edilecek yardımların Bütçe ve Hazine hesaplarına intikalinin nasıl yapılacağı 5582 sayılı kanunla belirlenmiştir⁴⁹. Yardım kapsamında, Yardım Komitesi Başkanlığı oluşturulmuş ve başına Mr. Russel Dorr getirilmiştir. Mr. Dorr, Türkiye'de üst seviye yöneticiler ile temaslarda bulunmuş, devlet ve maliye bakanları ile toplantılar yapmış ve gerektiğinde dönemin Başbakanı ile görüşmüştür. Yardım sahası ve genel durum hakkında bir kanaat edinebilmesi için ülke içinde gezilerde bulunmuş ve açıklamalarda bulunmuştur⁵⁰. Mr. Dorr, dönemin Cumhurbaşkanı seviyesinde kabul görmüş ve birçok yurtiçi gezilere katılarak yardım sahalalarının tespiti ve Türkiye'nin sonraki yıllarda daha fazla yardım alabilmesi için gözlemlerde bulunmuştur⁵¹.

Tarım sektöründe kısa zamanda geçmişte hiçbir zaman elde edilemeyen yüksek verim elde edilmiştir. Bunda 1950'li yılların başlarında iklimin elverişli olması önemli katkı sağlarken, Türkiye'nin ihracatını artırması ve dışarıdan gelen yoğun talebin de etkisi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin bir tarım ülkesi olması yönünde Batılı müttefiklerin önerileri ile ülke içinde oluşan şartlar oldukça uyumlu bir durum sergilemiştir. Ne var ki, tarım sektöründe yaşanan bahar çok da uzun sürmemiştir. Zira üretimi artıran etkenlerin teknik olarak dışa bağımlı olması ve hazır alınması kısa süre sonra birçok sorunları beraberinde getirmiştir. Yedek parçaları bulunamayan binlerce tarım aleti kullanılamaz hale gelmiştir. Bugün tartışılan konulardan biri Marshall Yardımının Türk sanayiini olumsuz etkilediği hatta bitirme noktasına getirdiği iddialarıdır. Tartışmalar genelde sanayi üzerine yapılmaktadır. Oysa yukarıda belirtildiği ve çalışmada verilen rapor örneklerinden de anlaşılacağı üzere Marshall Planı, yalnız bedelsiz askeri yardımları, sanayi sahalalarını kapsamamaktaydı. Türkiye'nin bütün kurum ve kuruluşları gözden geçirilmiş, planın bir parçası olarak incelenmiş ve tespit edilen sorunların çözümüne yönelik mali destek sağlanmıştır. Bu alanlara ana başlık olarak; Özel teşebbüs, tarım, bayındırlık, ulaştırma, işletmeler, Tekel, sağlık, ekonomi ve ticaret ve çeşitli mevzular olarak gruplandırılmıştır. Ayrıca bu temel başlıkların alt başlıkları da oluşturulmuş ve planın içerisinde değerlendirmesi yapılmıştır. Planda Türkiye'nin yeraltı madenleri incelenmeye alınmış, özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan, Etibank, Sümerbank, Demiryolları, Hava Meydanları ayrı bir başlık halinde incelenmiştir. Proje kapsamında alınan yardım ve yardımların harcama yerleri devlet bakanlığı tarafından her üç ayda bir değerlendirilmiş ve yapılanlar rapor olarak hazırlanmıştır⁵².

⁴⁶ BCA, Fon Kodu:030.01,Yer Kodlu:132.857.2(EK-11)

⁴⁷ Marshall Planı, TBMM Kütüphanesi, Kod:10000-0032, s.10-15

⁴⁸ Marshall Planı, TBMM Kütüphanesi, Kod:10000-0032, s.20-28

⁴⁹ Kanunlar Dergisi, C.XXXII, Kanun No: 5582,TBMM Bsm.,1950, s.1122-1125

⁵⁰ BCA, Fon Kodu:030.01,Yer Kodlu:60.373.3, s.3-7

⁵¹ Cumhuriyet, 19 Ekim 1950

⁵² Türkiye'de Marshall Planı, Milli Kütüphane 950 AD 1160 336-34, 1950, Ankara

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Marshall Planı yukarıda belirtilen temel sahalara ilaveten pek çok farklı alanda ekonomik yardımı öngörmekteydi. 1950 planında yardımın tahsis edildiği sahalara; Tarım, Karayolları, Su işleri, Devlet Demiryolları, Devlet Denizyolları, Etibank, Sümerbank, Toprak Mahsulleri Ofisi, TEKEL, Petrol (Petrol Ofisi ve Maden Teknik Arama) olmuştur. 1951 yılının ilk üç aylık raporu incelendiğinde ise Türkiye’de hemen her alanda bir çalışmanın başlatıldığı görülmektedir. Dolayısıyla Marshall Planı’nda tarımın modernleştirilmesi ve Türkiye’nin kendine yeter hale getirilmesine önem verilmiştir. Bunun yanında; sağlık, ulaşım, hava meydanları, yeraltı kaynaklarının değerlendirilmesi ve makineleşme gibi sahalarda ayrı başlıklar altında raporlarda yerini almıştır⁵³.

14 Mayıs 1950 seçimleri ile birlikte Türkiye’de iktidara Demokrat Parti gelmiştir. Dönemin nevi şahsına münhasır konjonktürü altında Başbakan Adnan Menderes’in kurduğu hükümetlerin savunma sanayiine yönelik ayrı bir programı olmamıştır. Türk ordusunun güçlü hâle gelmesi kurulan hükümetler için hazırlanan programlarda ifade edilmiştir; ama nasıl güçlü olacağı konusunda bir detay açıklamaya yer verilmemiştir. Hükümet programında; Ordu’nun özellikle Amerikan yardımı ve dostluğu marifetiyle güçlü hâle getirileceğine olan inanç belirtilmiştir. Alınan yardımlar karşılığında borç veren müttefik ülkeye minnettar olduğu yine programlarda ifade edilmiştir. Burada kullanılan ifadeleri Türkiye’nin Sovyetler Birliği tehdidi karşısında almak zorunda aldığı tedbirler ve Batı dünyasına verilen mesajlar olarak da değerlendirmek mümkündür.

Marshall Yardımları bütçe açıklarının kapatılması hükümetler için bir çözüm aracı olmuştur. Zaman zaman Marshall Yardımının amacı dışında kullanılması Türkiye Büyük Millet Meclisinde tartışma konusu olmuştur. Dönemin Başbakanı Adnan Menderes konu ile ilgili yapılan tenkitler üzerine, harcamalar konusunda Amerika Birleşik Devletleri Hükümetleri ile mutabık kaldığı açıklamasını yapmıştır. Bu konu daha öncesinde de Amerikalı yetkili ECA Misyonu Şefi Yardımcısı Mr. Mc Junkins tarafından bütçe açığı kapatmak ve enflasyonu düşürmek aracı olarak kullanıldığı söylemi kesin bir dille ret edilmiştir⁵⁴.

Marshall Planı kapsamında yapılan yardımların yönetimi 1952 yılına kadar, “*İktisadi İşbirliği İdaresi*” tarafından yapılmıştır. Bu tarihten itibaren bu kurumun adı, “*Karşılıklı Güvenlik Teşkilatı*” idaresi ismini almıştır. Öte yandan; Milli Savunma harcamaları da Marshall Yardım kapsamına alınmıştır. Yardım üç ana başlık altında gerçekleştirilmiştir. Bunlar; a) Milli Savunma, b) Amme, c) Hususi olmak üzere mütalaa edilmiştir. 1952 yılına kadar alınan 352.395.910 Amerikan dolarından; Milli Savunma Sektörüne 32.322.000 dolar, Amme’ye 175.245.633 dolar, Hususi Sektöre 137.677.367 dolar ayrılmıştır. Burada Milli Savunma malzemeleri için alınan malzemeler silah ve teçhizat olmayıp askerin sağlık ve giyecek malzemeleridir. 1953 yılında yardım devam etmiş ve önceki yıllarda açılan harcama sahalarına yönelik programlar da devam etmiştir. Bu yıllarda Bulgaristan’dan gelen Türklere yönelik olarak da uygun bir ortam sağlamak için Marshall Yardımı’ndan istifade edilmiştir⁵⁵. Marshall Yardımı kapsamında Türk Hava Kurumu Uçak ve Uçak Motor Fabrikasının etüt edilmesi için bir uzmanlar grubu oluşturulmuştur. Makine Kimyanın reorganizasyonuna yönelik çalışmalar yapılmıştır. Yardım kapsamında yapılan bir diğer girişim de İstanbul Hilton Otel inşaatı olmuştur⁵⁶. THK Hava Endüstriyel kuruluşlarının kan

⁵³ **Türkiye’de Marshall Planı 1.1.1950-31.03.1950**, Kod No:1950000-0045, Devlet Bakanlığı 1’inci Daire Başkanlığı, Ankara, 1950, s.1-44; **Türkiye’de Marshall Planı 1.1.1951-31.03.1951**, TBMM Kütüphanesi, Kod: 19510000-0035, Devlet Bakanlığı 1 nci Daire Başkanlığı, Ankara, 1951, s.1-35

⁵⁴ **BCA, Fon Nu.:**030.01, **Yer Nu.:**60.373.3,s.7

⁵⁵ Milliyet Gazetesi 13 Temmuz 1950(Tarih Net Olarak Okunamamıştır.)

⁵⁶ **Türkiye’de Marshall Planı 01.04.1952–30.06.1952**, TBMM Kütüphanesi, Kod No: 19520000–0058, Dışişleri Bakanlığı, Ankara, 1952, s.1–55; **Türkiye’de Marshall Planı 01.04.1953-30.06.1953**, TBMM Kütüphanesi, Elektronik Ortam, Kod No:19530000-0077, Dışişleri Bakanlığı, Ankara, 1952, s.1-77

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

kaybettiği bir zamanın Marşal Yardımı'nın yapıldığı bir zaman dilimine rastlaması Türk Hava Harp Endüstrisi adına talihsizlik olmuştur. Yurt dışına uçak ihracatının başladığı, yeni tekliflerin geldiği bir dönemde ucuz ve istenilen miktarda Amerikan uçağının gelmesi ile kurum fabrikaları kapatılmıştır. Marşall Planı kapsamında gelen havacılık uzmanlarının görüşleri de bu süreci hızlandırmıştır.

Marshall Planı'nın iktisadi boyutunun yanında uluslararası ilişkileri derinden etkileyecek siyasi boyutu da önem arz etmektedir. İkinci Dünya Savaşı oluşan uluslararası konjonktür sonucu Avrupa'da bozulacak dengeler yeni totaliter rejimlerin kurulmasına ve dünya ticaret dengesinin tamamen bozulmasına, sonuçta dünya ticaret dengesinin Amerika ve müttefikleri aleyhine bozulması ve küresel bir krizin daha çıkmasına neden olabilirdi. Ticari hayatın devam etmesi ve savaş sonrası normalleşmenin sağlanabilmesi için yardımlar ilk hareketi veren güç olmuştur. Savaş sonrası bozulan dünya dengeleri ve Avrupa'nın yıkılmış hali savaş öncesi şartların da artık değiştiğini göstermekteydi. İkinci Dünya Savaşı ile Türkiye'nin milli kalkınma programları büyük yara almış, savaş sonrası oluşan uluslararası dengeler ise ülkeyi olumsuz etkilemiştir. Avrupa'nın kalkınmasına verilen Amerikan desteğinden yararlanmak için dönemin idarecileri istekli davranmıştır.

Türkiye ve Yunanistan'ın kalkınma programı olan Truman Doktrini sonrası Marshall Planından da yararlanan Türkiye bu programdan kısa vadede olumlu sonuçlar elde etmiştir. Ancak zaman içinde Batı ile geliştirilen ilişkiler ve Türkiye'nin daha ziyade tarım ülkesi olmak durumunda kalması olumsuz neticelenmiştir.

Bu dönemde Sovyetlerin tehdidi karşısında bütün dünyada ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. Batı dünyası gelişmelerin kaçınılmaz bir sonucu olarak **“onlar”** ve **“biz”** düşüncesi ile kamplaşmanın tarafı olmuştur. Bu durum istenilen bir gelişme olmasa da dünya gerçeği bunu zorunlu hâle getirmiştir. Türkiye ise bu ayrışmanın sınırında yer alan bir ülke olarak oldukça fazla etkilenmiştir. Sovyetlerin yayılmacı politikası ve Türkiye'den talepleri karşısında dönemin Türk idarecileri Batı ittifakını ve bu ittifakın askeri gücü olan NATO'nun bir parçası olmayı ülke çıkarları için daha sağlıklı görmüşlerdir. Dönemin bir gelişmesi olarak ortaya çıkan Batı İttifakının desteklenmesi kapsamında ise Marshall Yardımı'ndan destek alınması ülkenin içinde bulunduğu şartlar gereği bir zorunluluk olarak görülmüştür.

Aradan 60 yıldan fazla bir süre geçmesine rağmen halen tartışılan Marshall Yardımı'nın olumlu ve olumsuz yönleri göz önüne alınarak süreç tenkit edilmektedir. Ülkenin gerçeklerinden hareket edilmeden ve bilimsel veriler dikkate alınmadan söylenenler ve yazılanlar bilimsel veriler ile örtüşmemektedir. Yardım almak veya kredi olarak dış borç almak ülkelerin politikalarının şekillenmesinde tesir eder hale gelmiştir. Bu durum her ülkede aynı sonucu doğurmamakla birlikte sanayileşmesini tamamlayamayan bazı ülkelerde yatırımlara dönüştürülmediği durumlarda ülkenin geleceğini ipotek altına alan bir sorun haline gelebilmektedir.

4.1. Türkiye'nin Kolektif Güvenlik Arayışı Kapsamında Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı

Rus yayılmacılığı karşısında Avrupa'nın durumu iç açıcı değildir. Kendi geleceğini kurtarmaktan planlamaktan yoksun olan kıtanın güvenliği büyük bir endişeyi beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla Batılı devletler, savaş sonrası istikrarı kuramadı. Batılı güçler savaşta yorgun düşmüştür. Almanya'nın teslim olduğu zaman, Batılı devletlerin yaklaşık 4.720.000 kişilik ordusu varken bir yıl sonra bu sayı 780.000 kişiye inmiştir. Oysa SSCB, 4.000.000 askeri varlığını

Makine Kimya daha önce Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü ismi ile 1923–1950 yıllarında faaliyet göstermiştir. Bu tarihte statüsü değiştirilmiş ve özerk hale getirilmiştir. 8 Mart 1950 tarihinde çıkarılan 5591 sayılı yasa ile bu değişiklik gerçekleştirilmiştir.

muhafaza etmiştir. Nitekim daha sonra Avrupa Kömür Çelik Topluluğu, Roma Anlaşmaları gibi girişimlerle yıllar sonra yeniden yapılanma sağlanmıştır; Ancak kuvvetler dengesi harp sonrası Avrupa aleyhine bozulmuştur⁵⁷.

4.1.1. NATO'nun Kurulması

North Atlantic Treaty Organization (NATO–Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı) kelimelerinin İngilizce baş harflerinden meydana gelen ve ittifakı tanımlamak için kullanılan bir kısaltmadır. Ağır ve yıpratıcı bir savaştan büyük insan kayıpları vererek çıkmış olan Avrupa ülkeleri, bir yandan silahlı kuvvetlerini terhis ederek kaynaklarını ekonomiye aktarırken, diğer yandan gelişmekte olan bu tehdide karşı güçlerini birleştirme ve müşterek bir teşkilât içinde toplama yollarını aramaya başlamışlardır. Geride kalan büyük harpte; Avrupalıların insan gücünü eritmiş, sömürgelerini genel olarak terk etmek durumunda kalmışlardır.

2'nci Dünya Savaşı sonuçları itibariyle Avrupa'nın çöküşü olarak da değerlendirilebilir. Avrupa son birkaç asırda hiç bu kadar güçsüz düşmemiştir. Mevcut durumun muhafazası ancak güç birliğinden geçmekteydi. Belki de Avrupalıların son zamanlarda yaptıkları en akıllıca bir iş, güçlerini birleştirmek için bir araya gelmeleri olmuştur. Savaş sonunda Sovyetler Birliği, savaş içinde lağvedilen “Komintern” yerine “Kominform”u kurmuştur. Kurulan “Kominform” münasebetiyle yayınlanan bildiride amacın Batılı devletlerin ve rejimlerin yok edilmesi olduğu açıkça beyan edilmiştir. SSCB'nin savaş sonunda Avrupa'da 200 tümen askeri hazır bulunuyordu. Doğu Avrupa'yı yandaş rejimler ile elde etmiş, Berlin ise ablukaya alınmıştı. Sovyetlerin yayılcı niyetleri Batılıları ürkütmüştür. Batılılar harpten yorgun çıkmış ve askerlerini genel olarak terhis etmişti. Yakın zamanda güç toplamaları pek mümkün görünmüyordu⁵⁸. Savaşın sona ermesiyle barışın, güvenliğin ve esenliğin Birleşmiş Milletler marifetiyle yürüyeceği şeklinde bir anlayış ortaya çıkmıştı. Ancak 5 devletin veto hakkı bulunan Güvenlik Konseyi'nde SSCB, 1949 yılına kadar 30 defa bu hakkını kullanmış ve kurumu işlemez hale gelmişti.

Avrupa'nın kendi imkânları ile ayağa kalkması çok zordu. Amerika dışişleri bakanı-George Marshall, 4 Haziran 1947 tarihinde Harvard Üniversitesi'nde bazı öneriler ortaya atmıştır. Amerika Dışişleri Bakanı Marşal, burada yaptığı konuşmada, amaçlarının herhangi bir devlet veya doktrin ile uğraşmak olmadığını, Avrupa'da baş gösteren açlık, ümitsizlik ve hercümerce karşı yardımcı olmak olduğunu belirtmiştir. Konuşmasında Amerika'nın her türlü iktisadi yardımda bulunacağını; ancak her şeyden önce Avrupalılara iş düşüğünü, bir araya gelerek kendilerinin bir yerden başlamaları gerektiğini ifade etmiştir⁵⁹. Bakanın bu önerileri “Marshall Planı” olarak anılmaya başlanmıştır. Truman Doktrini ve Marshall Planı ile SSCB'nin endişe verici yayılma girişimlerine karşı ilk adımlar atılmıştır.

2'nci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan bu gelişmeler karşısında Batılı devletler muhtemel bir tehdide karşı, Marshall'ın önerisi doğrultusunda güç birliği yapmaya karar vermiştir. Bu amaçla 17 Mart 1948'de İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında, “Brüksel Antlaşması” imzalanmıştır. Bu anlaşma aynı zamanda NATO'nun da temeli olmuştur; Ancak bu anlaşma ile SSCB karşısında bir şey yapmak mevcut halde mümkün değildi. Oysa Batı'nın esenliği ve refahı için böyle bir organizasyonda Amerika Birleşik Devletlerinin de yer alması zaruriydi. Bunun sonucu olarak 4 Nisan 1949 tarihinde Kuzey Atlantik Antlaşması Washington'da

⁵⁷ ALACAKAPTAN, a.g.e.,s.6,7; Osman YALÇIN, *Türk Hava Harp Sanayii Tarihi*, G.Ü. Sos.Blm.Enst., Doktora Tezi, Ankara, 2008, s.155-157; Osman YALÇIN, *Türk Hava Harp Sanayii Tarihi 1913-2009*, Hv.Bsm.ve Neş.Md.lüğü, Ankara, 2009,s.148

⁵⁸ Mehmet GÖNLÜBOL - Duygu SEZER, *Olaylarla Türk Dış Politikası 1945-1965 Dönemi*, 9. Baskı, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996,s.223

⁵⁹ MARŞAL PLANI:KOD 10000-0032 Marşal Planı, TBMM Kütüphanesi, Kod:10000-0032;AKTER-ERDOĞAN,a.g.e.,455;ARMAOĞLU,a.g.e.,s.443,444

imzalanmıştır⁶⁰. Kuruluş amacı; Kuzey Atlantik sahasında barışçıl ve dostane ilişkileri geliştirmek olarak belirlenmiştir. NATO'nun kurucu üyeleri; Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İzlanda, İtalya Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İngiltere ve ABD'dir. Antlaşmanın giriş bölümünde: demokrasi, bireysel özgürlük ve hukukun üstünlüğü ilkeleri temelinde bütün halkların özgürlüklerini, ortak miraslarını ve uygarlıklarını korumakta anlaşılır. Antlaşmanın 4'üncü maddesi ile üyelerin sorunları birbirlerine danışma, 5'inci maddesi ile BM'nin 51'inci Maddesine göre Öz Savunma ve 6'ncı maddesine göre ise üyelere yönelik silahlı saldırılar karşısında; koruma karar altına alınır. Washington Antlaşması ile Avrupa güvenlik çemberi oluşturulmuştur. 1949 yılı başlarında kurulan ittifakta Türkiye ve Yunanistan yer almamıştır. Antlaşma NATO üyeleri arasında bir hukuk olduğu için Batı ile aynı kampta yer alan Türkiye bu güvenlik kuşağından mahrum kalmıştır.

4.1.2. Türkiye'nin NATO'ya Giriş Süreci ve Öncesinde Yaşanan Uluslararası Gelişmeler

Türk Hükümeti, bu gelişmelerin cereyan ettiği zamanda Türk Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, Avrupa ülkelerini dolaşmış ve oluşacak güvenlik kuşağında Türkiye için çalışmalarda bulunmuştur. Brüksel Antlaşması yalnız Avrupa kıtasına münhasırken, Kuzey Atlantik Antlaşması ile İtalya ile Cezayir'in kuzey bölümlerinin de anlaşma kapsamına alınması Türk basınında tenkitlere yol açmıştır. Türkiye bu şekli ile oluşan yeni paktın, SSCB'yi Akdeniz'de serbest bıraktığını iddia ediyordu. Nitekim burada en büyük iki sıkıntı, SSCB karşısında Türkiye'nin güvenliği nasıl sağlanacağı ve Atlantik Paktı ile ABD'nin Türkiye'ye olan askeri yardımın kesilebileceği endişesiydi.

Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, 13 Nisan 1949 tarihinde Başkan Truman ile bir görüşme yapmış ve Türkiye'nin güvenlik endişelerini dile getirmiştir. Amerikalı yöneticiler bu görüşmelerde Türkiye'nin endişelerini giderecek teminat vermişler ve İsmet İnönü'ye de gönderdiği mesaja cevap olarak Türkiye'ye olan Amerikan ilgisinin azalmadığı konusunda teminat verilmiştir⁶¹.

Türkiye'nin güvenlik endişesi duyduğu bir anda Kuzey Kore, Güney Kore'ye saldırmıştır. 25 Haziran 1950'de Kuzey Kore, Çin'in desteği ile 38'inci enlem boyunca sınırı geçerek Güney Kore'ye saldırmıştır. Saldırı ile 2 Kore'nin birleştirilmesi amaçlanmıştır. Ne var ki, nükleer silahların gücü bu savaşı engelleyememiştir. Meydana gelen bu olay üzerine, BM Güvenlik Konseyi toplanmış, 56 devletten 53'ü Güney Kore'ye yardım etme konusunda anlaşmıştır. Alınan kararda Kuzey Kore barışı bozmakla suçlanmış, silahlı saldırıyı geri püskürtmek ve eski duruma dönülmesi konusunda mutabık kalınmıştır. Yardım konusunda Amerika'dan sonra olumlu cevap veren ilk ülke Türkiye olmuştur. Türkiye bu gelişmelerden memnuniyetini izhar etmiştir⁶².

Gelişmeler üzerine BM'in 7 Temmuz 1950 tarihinde aldığı karar ile Kore'de Birleşmiş Milletler Ordusu'nu kurmuştur. Komutanlığına ise 1930'lu yılların başında Atatürk ile de görüşmüş olan, tanınmış askerlerden General Mac Arthur atanmıştır. Türkiye 25 Temmuz 1950'de Güney Kore için savaşıcak BM birlikleri emrine 4.500 kişilik bir Türk Tugayı göndermeye karar vermiştir⁶³. Türk Tugayına Tuğg. Tahsin YAZICI komutan olarak atanmıştır. Alay Komutanı

⁶⁰ Hasret ÇOMAK, "İkinci Dünya Harbi ve Türkiye, Harbin Sonrasında Türkiye-ABD İlişkileri, ABD'nin Türkiye'ye Yardım Politikası (Truman Doktrini ve Marshall Planı)", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri 1(20-22 Ekim 1997)**, Gnkur.ATASE Yay., İstanbul, 1998, s.474)

⁶¹ GÖNLÜBOL-SEZER, **a.g.e.**, s.224-226

⁶² Sertif DEMİR - Suat AKGÜL - Sema DEMİRTAŞ - İbrahim ÇAĞLAR (Yay.Krl.), **Korede Türk Muharebeleri**, Ankara, 2012, s.23-27; KAYMAKLI Hulusi, **Havacılık Tarihinde Türkler-4**, Hv.Bsm.ve Neş.Md.lüğü, Ankara, 2006, s.76,77

⁶³ Meliha YÜCEL-Emine YILMAZ, "Kore Savaşı(1950-1953) Türkiye ve Dünya Açısından Genel Bir Değerlendirmesi", **Askeri Tarih Bülteni**, Ankara, 1995, s.140-164

olarak ise Alb. Celal DORA atanmıştır. Birlik 241'inci Alay ve bağlılarından oluşmuştur. Türk birliğinde; 259 subay, 395 astsubay, 18 Askeri Memur, 4 Sivil Memur ve 4414 er olmak üzere toplam 5090 kişi bulunuyordu. Türk tugayı 17 Ekim'de Kore'ye gönderilmiştir. Türk birlikleri Kunuri başta olmak üzere birçok yerde önemli başarılar sağlamıştır. 230.000 askeri bulan BM Ordusu Kore birliklerini 30 Eylül 1950'de yenilgiye uğratmayı başarmıştır⁶⁴. Yzb. Nusret ERDEM ve Ütğm. Muzaffer ERDÖNMEZ isimli iki Türk pilot subay da bu savaşa katılmıştır. Hv.Plt.Ütğm. Muzaffer ERDÖNMEZ, bir Amerikan B-26 uçağı ile görev esnasında dağa çarparak şehit olmuştur. Türkiye, Güney Kore'de 20.000 civarında askerini bulundurmuş ve 1960'lı yılların başlarına kadar Türk birliği burada takım seviyesine kadar küçülerek varlığını sürdürmüştür. Pusan Şehitliği o günlerin anısına iki ülke arasında başlayan dostlukların simgesi haline gelmiştir.

4.1.2.1. Türkiye'nin Üyelik Müracaatı:

Türkiye'de 14 Mayıs 1950'de Demokrat Parti iktidara gelmiş ve yeni bir dönem başlamıştır. Türkiye 1950 yılı içinde 2 defa NATO üyesi olmak için müracaatta bulunmuştur. İlki Mayıs başında ikincisi 1 Ağustos 1950'de yapılmıştır. Türkiye'nin, NATO'ya girmek için yaptığı müracaatları, İtalya dışında bütün üyeler tarafından olumsuz karşılanmıştır. Bu talepleri NATO Bakanlar Konseyi'nde de kabul edilmemiştir⁶⁵. Tabii bu olumsuz yaklaşımın pek çok nedeni vardır. İskandinav ülkeleri paktın bir kültürü içerdiğini ileri sürüyorlardı. Oysa gerçek niyetleri kendilerine verilen Amerikan yardımının azalma korkusuydu.

İngiltere ise en çok itiraz eden ülkeydi. İngiltere, Ortadoğu'da teşkil edeceği bir komutanlıkta Türkiye'ye yer vermek istiyor ve bölgede kalmak istiyordu. Görüşmeler uzun süre devam etmiş ve Yunanistan ile Türkiye açısından sorun çözülememiştir. Amerikalı askeri yetkililer Türkiye üzerinde Amerikan tesislerinin bulunmasının özellikle Kafkaslar'ın ve Uralların endüstri tesislerinin kontrolü, gerektiğinde havadan bu bölgelerin bombalanması için önemini idrak ettiklerinden, Türkiye ve Yunanistan'ın üyeliklerini olumlu karşılamaya başlamışlardır. Nitekim Türkiye, Fransa'nın da araya girmesi ile İngiltere'nin itirazını, Ortadoğu Kumandanlığına destek vereceği güvencesi ile aşmıştır. Bu proje Mısır'ın olumsuz tavrı nedeniyle gerçekleşmemiştir.

4.1.2.1. Türkiye'nin Üyelğe Kabul Edilmesi ve NATO'nun Konumu

Türkiye'nin NATO üyeliğine kabulü için Ottova'da alınan karar sonrası Başbakan Adnan Menderes yaptığı açıklamada kararı demokrasi âleminin emniyet gayesinin gerçekleşmesi için bir adım ve fırsat olarak gördüğü beyanatını vermiştir⁶⁶. Yapılan uzun görüşmeler sonrasında Türkiye'nin, 18 Şubat 1952 yılında NATO'nun SACEUR'a bağlı Güney Avrupa Harekât Sahası Başkumandalığına bağlanmasına karar verilmiştir⁶⁷. Türkiye'nin 1952'de NATO'ya kabulü, hiç kuşkusuz, Türkiye'yi batı sistemine ve kurumsal yapılarına daha derinden dâhil eden, olağanüstü bir stratejik kazanım olmuştur. Bu adımla Türkiye, fiilen tam bir Batılı ülke haline gelmiştir⁶⁸.

Türkiye ve Yunanistan'ın üye olmasından sonra ilk genişleme Mayıs 1955'de Federal Almanya, 30 Mayıs 1982 tarihinde İspanya anlaşmayı imzalamışlar ve böylece başlangıçta 12 olan ülke sayısı 16'ya yükselmiştir. SSCB'nin dağılması ile NATO tartışmalı duruma düşmüştür. Varşova Paktı dağıldığına göre NATO'ya gerek var mı sorusu tartışılmaya başlanmıştır. Bosna-Hersek Savaşı ve Kosova olayları ile NATO bölgesel krizlerde rol oynayabileceği görülmüştür. Takiben küçülerek etkinleşme ve küresel ölçekte hareket yapabilme gündeme gelmiştir. 21'inci yüzyıla girerken NATO yeniden büyüme sürecine girmiştir. 1999 yılında Polonya, Çek

⁶⁴ DEMİR-ÇAĞLAR, a.g.e., s.65 KAYMAKLI, a.g.e., s.77

⁶⁵ KAYMAKLI, a.g.e., s.77

⁶⁶ BCA, Fon Kodu:030.01, Yer Kodu:13.73.7(EK-10)

⁶⁷ GÖNLÜBOL-SEZER, a.g.e., s.:227-236

⁶⁸ Graham E. FULLER, *Yükselen Bölgesel Aktör Yeni Türkiye Cumhuriyeti*, İstanbul, 2008, s.277

Cumhuriyeti ve Macaristan'ın da NATO'ya üye olması ile 19'a çıkmıştır. 2002 Prag Zirvesi ile 7 ülkenin daha üyelik görüşmeleri başlamıştır. NATO 2004 yılında 7 üye adayını daha kabul ederek toplamda 26 üyeye ulaşmıştır. 2004 yılında; Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya Nato'ya girmiştir. Genişlemenin en önemli nedeni yani çatışmaların önüne geçmek için tehdit olabilecek bölgelerde işbirliğini geliştirmektir⁶⁹.

Avrupa'da stratejik dengeyi sağlayarak 1949 yılından günümüze kadar dünya barışına önemli katkılarda bulunmuş olan NATO, Sovyet yayılmacılığını önlemiş ve neticede Varşova Paktı ile Sovyetler Birliğinin dağılması ve soğuk savaş döneminin sona erdirilmesinde önemli bir rol oynamıştır⁷⁰.

NATO Anlaşmasının 5'inci Maddesi ile antlaşmaya taraf olan ülkeler, Avrupa veya Kuzey Amerika'da bir veya birkaç müttefik ülkeye karşı yapılan silahlı bir taarruzun, ittifakın tüm üyelerine yapılmış kabul edilmesi üzerinde anlaşmışlardır. BM Antlaşmasının 51'inci maddesinde tanımlanan kişisel veya toplu savunma hakkı çerçevesinde, taarruza uğrayan ülkeye tek tek veya toplu olarak, yardım etmeyi ve Kuzey Atlantik Bölgesi'nin güvenliğini yeniden tesis ve idame ettirmeyi üyeler kabul etmişlerdir.

4.1.2.1. NATO Açısından Türkiye'nin Jeopolitik ve Stratejik önemi

NATO'nun kurulduğu yıllarda SSCB'nin tüm dünyayı tehdit eden tavrı karşısında direnen ve kararlılığını gösteren ilk ülke Türkiye olmuştur. Esasen Türkiye 1930'lardan itibaren Sovyet yayılmacılığında endişe duymuş ve birçok uluslararası girişimde önyak olmuştur. Bununla birlikte direk çatışmaya girmeden SSCB ile iyi komşuluk ilişkilerine önem vermiştir. Ne varki, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Sovyetlerin Türkiye'ye yaklaşımı sertleşmiştir. Giriş kısmında da ifade edildiği gibi toprak bütünlüğünü tehdit eden gelişmeler üzerine Türkiye, Batı ile olan münasebetlerini geliştirmeye önem vermiştir. Durumun hassasiyetini İngiltere anlamasına rağmen Amerika konuya Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında bir komşuluk sorunu olarak bakmayı bir süre daha sürdürmüştür. Nitekim Sovyetlerin ağır tahriki Amerikan Yönetimini de harekete geçirmiş ve Türkiye ile Yunanistan'ın güvenliği için bazı tedbirler alınmaya başlamıştır. Türkiye, NATO üyeliği sonrasında 1991 yılına kadar bulunduğu bölgede güçlü ordusu ile Batı'nın güvenlik kuşağı olmayı sürdürmüştür.

Türkiye; büyüklüğü, nüfusu ve dünya coğrafyasındaki kavşak yeri itibariyle kritik bir mevkiye sahiptir. Dünyada cereyan eden olaylar üzerinde merkezi bir rol oynamaktadır. SSCB'nin yıkılmasından sonra gelişen olaylar, Türkiye'yi dünyanın en önemli stratejik noktalarından biri haline getirmiştir. Bağımsız Müslüman ülkeler arasında Türkiye; demokrat, laik, sosyal ve hukuk devleti olması itibariyle farklı bir konuma sahiptir. Türkiye, piyasa ekonomisini kabul etmiş ve Batı standartlarında sistemini geliştirmeyi başarmıştır. Milli Mücadele yıllarından başlamak üzere sömürgeciliğin ve emperyalizmin karşısında; ama Batılı ülkelerin safında izlenen politik çizgi Türkiye'nin tercihi olmuştur. Diğer taraftan Türkiye Ortadoğu'da; sorun yaratan ülkeler ile hemhudut veya ilişkileri olması bu ülkelerin problemlerinin Türkiye'yi de etkilemesi kaçınılmaz olmaktadır. Son 90 yılda bu süreç daima bu şekilde gelişmiş ve Türkiye bölgenin sorunlarından ciddi olarak etkilenmiştir. Türkiye, Ortadoğu barış süreci konusunda aktif ve destekleyici bir role sahiptir. Irak ve Kuzey Irak'a yönelik uluslararası politikalarda Türkiye; tarihi, coğrafi ve etnik nedenlerle önemli bir rol üstlenmektedir⁷¹.

⁶⁹ Uzaktan Eğitim Merkezi (UZEM), NATO , Hv.Tek.Okl.K.lığı Bsm.,İzmir,2009,s.18

⁷⁰ DOKANAKOĞLU, Ercüment,“21'inci yüzyıl içinde Avrasya öncelikli olmak üzere dünyada meydana gelecek gelişmeler ışığında NATO'nun geleceğinin değerlendirilmesi”, **Silahlı Kuvvetler Akademisi Tezi**, İstanbul, 2001,s.giriş

⁷¹ AKYAR, M.Sadık, “NATO'nun yeni stratejisinin Türkiye'nin Orta Doğu Ülkeleri ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerine Etkilerini inceleyiniz. Uygulanacak Politika ve Alınacak Tedbirleri Orta ve Uzun Vadede Değerlendiriniz”, **Silahlı Kuvvetler Akademisi Tezi**, İstanbul, 2003,s.9-12

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Türkiye'nin NATO üyesi bir ülke olarak jeopolitik durumu değerlendirildiğinde; gerek Spykman ve Mahan, gerek Mackinder'in "**Kalp Sahası-Heart Land**" olarak isimlendirdikleri, jeopolitik nazariyelerinin birleşmekte olduğu ortak bölgenin, Akdeniz ve Ortadoğu'yu içine aldığı bilinmektedir.⁷² Bu bölgenin merkezinde yer alan Türkiye, tüm jeopolitik teoriler için bir çıkış noktası olmaktadır. Mackinder tezini geliştirdiği diğer bir ifadesi ile "**..çağın koşullarında deniz gücüyle ulaşılabilir olanak tanımayan bölgedir**" demektir. Denize çıkışı sınırlaması bakımından Türkiye'nin önemi deniz sınırı olmayan ülkeler için o denli öneme sahiptir.⁷³ Nitekim Spykman ve Fransız General Pierre Ckerier, Türkiye'yi kenar kuşak teorisinde kilit taşı olarak nitelemişlerdir.

Stratejik açıdan bakıldığında Türkiye; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birleştiği en önemli kavşak bölgesinde bulunmaktadır. Bu durumu ile Türkiye, bir yandan Ortadoğu ve Afrika'ya geçiş sağlayan kuzey-güney eksenini kontrol ederken, diğer yandan Doğu-Batı istikametinde ya da ters istikametindeki kıtalar arası geçişlere imkân sağlamaktadır. Bu imkân ile kara, deniz ve hava istikametlerini kontrol edebilmektedir. Keza, Türkiye'nin bugün son derece istikrarsız olan Güney Asya, Ortadoğu gibi Batı'nın hayati çıkarlarının bulunduğu bölgelere yakın olması, diğer bir ifade ile Körfez bölgesine yakın olması, mevcut stratejik önemini daha da artırmaktadır. Bu durum tarihin her döneminde önemli bir güç unsuru olmaktadır. II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin harbe dâhil edilmesi çalışmalarında da stratejik konumu etkili olmuştur.⁷⁴

Türkiye, Kafkas Cumhuriyetlerini Akdeniz ve Ortadoğu'nun kritik bölgelerinden ayırmaktadır. Ayrıca Türk Boğazları vasıtası ile Rusya Federasyonunun en önemli deniz yolunu kontrol etmektedir. Diğer taraftan Rusya Federasyonunun ve diğer Karadeniz ülkelerinin yılın her mevsiminde deniz ticareti için elverişli limanları, Karadeniz'deki limanlarıdır. Bu bakımdan Karadeniz, Bağımsız Devletler Topluluğuna gidiş geliş imkân sağlayan en önemli deniz yolunu teşkil etmektedir.

Türkiye, sahip olduğu jeopolitik konumu ve stratejik önemi ile sadece bölge barış istikrarı için değil, aynı zamanda dünya barış dengesinin tesisi açısından da son derece önemli bir ülke olmaktadır. Türkiye bulunduğu bölgede bir denge ve istikrar unsuru olarak, 26'yı bulan NATO üyeleri, Ortadoğu ve 1991 sonrasında bağımsız olan, bölgesel ve küresel oyuncuların tesiri altına giren Türk Cumhuriyetleri arasında önemli bir görev üstlenebilecek konuma sahiptir. Türk Cumhuriyetleri olan akrabalık bağları, diğer ülkelerle olan kültürel yakınlıkları ve tarihten gelen ilişkileri Türkiye'nin bölgesel bir oyuncu olmasına zemin hazırlarken, bu avantajları ile NATO'ya da önemli katkı sağlamaktadır.

4.1.1. NATO'nun Türkiye Açısından Önemi

NATO, Atlas Okyanusu'na kıyısı olan Kuzey Avrupa ve Kuzey ülkelerinin oluşturduğu askerî bir savunma işbirliğiydi. Bu yapının diğer ülkelerle genişletilerek, stratejik konumundan dolayı gerekli görüldüğü için Türkiye'de bu işbirliğine dahil edilmiştir. Türkiye'nin diğer NATO üyesi ülkelerden bulunduğu coğrafi konumu ve kültürel farklılıkları bulunmaktadır. Türkiye'nin NATO üyeliğini ilginç yapan önemli özelliklerden biri budur. Bu farklılık kültürel zenginlik ve farklı toplumların barışı sağlamak için oluşan organizasyondan temsili bakımından dünya barışı için de bir güç unsuru olduğu son 60 yılda anlaşılmıştır. Dolayısıyla NATO'nun geleceği ve yeni stratejileri Türkiye'yi ve Türk Dünyasını yakından ilgilendirmektedir.

Sovyetler Birliğinin emellerinin Türkiye için de büyük bir tehdit oluşturması üzerine, Türkiye kendisini emniyete alabilecek bir müttefik arayışı içerisine girmiş ve uzun uğraşlar

⁷² Süha GÜNEY, **Siyasi Coğrafya C.II**, İst.Ünv.Edb.Fak.Matbaası, İstanbul, 1979,s.30-40

⁷³ Erol MÜTERCİMLER, **Geleceği Yönetmek**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006,s.310

⁷⁴ Berojkov,**a.g.e.**,s.109,112

sonunda 18 Şubat 1952 yılında NATO ittifakının bir üyesi olmuştur⁷⁵. Türkiye bu tarihten günümüze kadar NATO'nun güney kanadının jeopolitik açıdan önemli bir ülkesi olarak yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirmiştir. Türkiye, NATO üyesi olmadan dünya barışının tesisi için Kore Savaşı'nda katkı sağlamış bilahare NATO'ya girmiştir. Esasen Kore Savaşı ile önemli bir müttefik olacağını ortaya koymuş ve itirazları bertaraf etmiştir⁷⁶.

Türkiye, Avrupa topluluğu ve Batı Avrupa Birliğine tam üye sıfatıyla dâhil olmadığı için, Avrupa ile bağlantısı NATO aracılığı ile olmuştur. Türkiye'nin Avrupa ile ilişkisi ve Avrupa'daki askerî varlığının hukuksal dayanağı da NATO ittifakıdır. Türkiye'nin ABD ve diğer ittifak üyesi ülkelerle olan politik, ekonomik ve askerî ilişkilerini NATO gibi bir uluslararası kuruluş içinde sürdürme imkânının olması, Türkiye'nin bu ülkelerle ilişkilerini ikili anlaşmalar yaparak yürütmesine gerek bırakmamaktadır. Bu ise Türkiye için önemli bir kazanım olmuştur.

Türkiye; NATO dışında BM ve AGİK gibi dünyada ve Avrupa'da barışı korumak için faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlara da üyedir; ancak bu kuruluşların bir yaptırım gücü olmadığı için Türkiye'ye yönelik barışı tehdit eden bir durum vuku bulduğunda bu kuruluşlardan gerekli kararlar çıkartsa bile sonuç almak için yeterli olmamaktadır. Bu gibi kararların uygulanmasında günümüzde ancak NATO güvenli bir kuruluş olmaktadır⁷⁷. Nitekim 1990'lı yıllarda Balkanlardaki trajedinin sona ermesinde NATO'nun katkısı yadsınamaz.

Türkiye bir imparatorluk bakiyesi olması sebebiyle yaklaşık 20.000.000 km²'lik alanda bağlantıları olan bir ülkedir. Birçok ülkede yaşayan Türkler ve Müslüman unsurların karşılaştıkları sorunlarda destek bekledikleri ilk ülke şüphesiz Türkiye olmaktadır. Türkiye'nin bu toplumlara katkı sağlamada uluslararası kuruluşlarda etkin olması önemli bir kazanımdır. Son 25 yılda yaşanan uluslararası krizlerde görüldüğü gibi bir devletin barışçı amaçlı olsa bile operasyonel hareketi dünya kamuoyunda kabul görmemektedir. Bu bakımdan başta NATO olmak üzere etkin unsurların bir arçası olmak küresel barış için hayati öneme sahiptir; ancak milli imkan ve kabiliyetlerin ihmal edilmeden bu kurumların da bir müşteri potansiyeli olarak değerlendirilmesi ayrı bir çalışma konusudur.

1.5. Türkiye'nin Güvenlik Arayışı Girişiminin Basında Yer Alması

İnsanlık tarihinin en kanlı yıkımı İkinci Dünya Savaşı yıllarında gerçekleşmiştir. Bu savaşta hayatını kaybeden insan sayısının 70-150 milyon arasında olduğu birçok kaynakta yer almaktadır. Kesin bir rakamın tespiti yapılamamakla birlikte yıkımın daha ziyade savaş süresince üretilen 1.000.0000 uçaktan gelmiştir. Hava endüstrisinin gösterdiği gelişme bakımından yalnız Ford firmasının yeni bir üretim şekliyle günde 1.000 uçak üretir seviyeye geldiği basına yansımıştır.

Türkiye uzun harp yılları içerisinde ağır ekonomik sorunlarla mücadele etmek zorunda kalırken, yaşanan süreç basında devletin politikalarına yansıtacak şekilde yer almıştır. Bu durumun nasıl organize edildiği ve haberlerin servis edildiği konumuz dışında olduğundan incelenmemiştir. Bununla birlikte basında yer alan haberlerin ve işleniş tarzının devletin politikasına uygun olduğu değerlendirilmektedir. SSCB'nin başka bir tanımlama ile Stalin'in Boğazlar üzerinde ve Yunanistan üzerinde isteklerini sürdürmesi basında yıllar sonra da yer almaya ve dönemin liderleri tarafından bazı talepler ifşaa edilmeye devam etmiştir⁷⁸. Türkiye, ekonomik alanda yaşadığı sıkıntılar yanında silah sistemlerini modernize edebilmek ve daha az bütçe ayırarak güvenliği sağlayabilmek için 1941 yılında Amerika tarafından uygulanmaya başlanan Kiralama ve Ödünç

⁷⁵ Ergün AYBARS, "İkinci Dünya Harbi Sonrası Türkiye", *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri 1(20-22 Ekim 1997)*, Gnkur.ATASE Yay., İstanbul, 1998, s.506

⁷⁶ YÜCEL-YILMAZ, a.g.e., s.140-164

⁷⁷ AKYAR, a.g.e., s.13-15

⁷⁸ Vatan Gazetesi, 13 Nisan 1947, "Çörcil'in Boğazlara Dair İfşaatı"

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Verme Kanununun güncellenerek işlerliğinin sürdürülmesine önem vermiştir⁷⁹. Bu süreç günümüze kadar devam eden ve silah sistemi olarak müttefiklerle benzer silah sistemlerinin envantere alındığı bir dönemin ilk girişimleri olmuştur. Bu yıllarda Türk-Amerikan İlişkileri ve Batı ile ilişkiler basında en çok haber yapılan konulardan olmuştur. Son Posta Gazetesi'nde yazan Hasan Ali EDİZ, 13 Temmuz 1946 tarihli yazısında Amerikan yardımını değerlendiren bir yazı kaleme alır ve Amerikan yardımını demokrasinin zaferi olarak takdim eder⁸⁰.

Savaş sonrasında Sovyetlerin Boğazlar konusundaki talepleri, Türkiye'ye yapılması gündeme gelen Amerikan yardımı ve savaş sonrası Batının kendi yarasını sarmaya yönelik olarak dünya siyasetinden çekilmiş görüntüsü açıkça anlaşılmaktadır. İngiliz Başbakanı Churchill'in farklı olarak dünya siyasetinde etkinliğini sürdürdüğü ve Türkiye çevresinde yaşanabilecek muhtemel gelişmeler için Amerika ile olan yoğun temasları dikkati çekmektedir. Son Posta Gazetesi'nin 2 Eylül 1946 tarihli manşetinde "Türkiye-Yunanistan Rusların Karşısında Mevki Tutmuşlardır" haberi yer almaktadır⁸¹. Son Posta, 6 Eylül 1946 tarihli manşetinde Türk ve Amerikan filolarının Çanakale'de selamlaştıkları bilgisi yer almaktadır. Haberde dost Yunan limanlarında bulunan Amerikan donamasının 11 Eylül 1946'da İzmir'e geleceği ve Türk-Yunan ortak tatbikatına müşahit olacağı bildirilmektedir⁸². 29 Eylül 1946 tarihli Son Posta Gazetesi manşetinde; Sovyetlerin Boğazların müşterek savunmasında ısrar ettiği haberi yer almakta ve Türkiye'nin başka bir ülke ile yapacağı askeri işbirliğinden Sovyetlerin duyacağı rahatsızlık dile getirilmektedir⁸³.

Basının ülke çıkarlarına uygun bir anlayış içerisinde haber yaptığı, Batı bloku ile ilgili haberlerde yükselen yeni değerler sisteminin temelini oluşturan demokratik vurguya önem verdiği, oluşmaya başlayan muhalefete de yer verdiği görülmektedir. 13 Haziran 1947 tarihli Akşam Gazetesi'nde yer alan haberde Amerikan Generali'nin beyanatu yer almaktadır. General Oliver, Akşam Gazetesi'ne verdiği demeçte; "Asla ordunuzu kontrol etmek ve herhangi bir şekilde idaresine karışmak niyetinde değiliz." demiştir⁸⁴. Truman Doktrini kapsamında alınan yardımlarda da Türkiye'nin önemli bir hassasiyetinin milli kabiliyetlerini kontrol ettirmemek olduğu görülmektedir. Yunanistan aynı konuda daha toleranslı olmasına rağmen, Türkiye'nin hassasiyetini Birinci Dünya Savaşı yıllarında Türk ordusunun yabancılar tarafından idaresinden kaynaklanan sorunların subaylarda oluşturduğu olumsuz kanaatin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Bu konuda en hassas subaylardan biri Harbiye Nezaretine birçok defa raporlar yazan Mustafa Kemal Paşa olmuştur. 28 Nisan 1947 tarihli akşam gazetesinde Marşal Yardım ile ilgili bir manşet yer almış ve "Amerika Yeni Tedbirler Düşünüyor, Yardım Kararı, Stalin üzerinde ne tesir yaptı?" ifadesi ile yer almıştır⁸⁵. 1950'li yılların ortalarında Ortadoğu istikrarı için Türkiye'nin ekonomik ve askeri alanda güçlü olmasının dünya barışı için gerekli olduğu Amerika tarafından belirtilmektedir⁸⁶.

Bu dönemde güvenlik için Türkiye'nin taraf olduğu NATO, CENTO gibi kurumlara aşırı bir güven beslenmiştir⁸⁷. NATO'ya giriş için yapılan çalışmalar da dönemin basınında yer almıştır. Dönemin siyasetçilerinden Yusuf Hikmet BAYUR 10 Ağustos 1950 tarihli Vatan Gazetesi haberine göre yaptığı açıklamada; Birleşmiş Milletlerin teminatının yeterli olmayacağını, Kore'ye

⁷⁹ Vakıf Gazetesi, 26 Haziran 1945, "Kiralama ve Ödünç Verme Üzerinden Amerika İle Yaptığımız Antlaşma Dün Meclis'te Onandı"

⁸⁰ Son Haber Gazetesi, 13 Temmuz 1946, "Amerika'nın Müttefik ve Dostlarına Yardımı"

⁸¹ Son Haber Gazetesi, 2 Eylül 1946, "Türkiye-Yunanistan Rusların Karşısında Mevki Tutmuşlardır"

⁸² Son Haber Gazetesi, 6 Eylül 1946, "Türk ve Amerikan Filoları Dün Çanakale'de Selamlaştılar"

⁸³ Son Haber Gazetesi, 29 Eylül 1946, "Sovyetler Boğazların Müşterek Müdaafasında İsrar Ediyor"

⁸⁴ Akşam Gazetesi, 13 Haziran 1947

⁸⁵ Akşam Gazetesi, 28 Nisan 1947, "Amerika Yeni Tedbirler Düşünüyor, Yardım Kararı, Stalin üzerinde ne tesir yaptı?"

⁸⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 5 Haziran 1954

⁸⁷ Nuran DAĞLI- Belma AKTÜRK, **Hükümetler ve Programları 1923-1960 C.I**, T.B.M.M, Ankara, 1988 I, s.153-203; **TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, 10, 11**, C.I-VI-VIII, s.153-203

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

asker sevkinin neticesi NATO'ya girmek olacaksa bir sonucuna değeği değerlendirmesini yapmıştır⁸⁸.

1.6. Türkiye'nin Sanayini İhmalinin Sonuçları

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin yalnızlığa düşmesi ve Rusya tehdidi karşısında sıkı bir Batılı müttefik olması bir geçiş döneminin yaşanmasına vesile olmuştur. Bu süreçte telafisi uzun zaman alan tercihler yapılmıştır. Lozan Antlaşması'nda Lord Curzon'un bir gün karşımıza gelip yardım talebinde bulunacaksınız sözü Cumhuriyet'in ilk çeyreğine damgasını vurmuştu. 1950'lerde ise farklı bir dünya gerçeği vardı. Türkiye yeni dönemde bir taraftan Batı içinde yer almaya çalışırken diğer taraftan ağır yükler getiren kalkınma hamlelerini yarıda bırakmıştır.

Türkiye II.Dünya Savaşı sonunda harbin can kaybına uğramayan ama ekonomik olarak pek de savaşa katılanlardan farklı olmayan bir ülke konumunda olmanın yanında askerini silah altında tutmanın bir sonucu olarak dış yardım cazip görünmüştür. Oldukça yoğun çalışmalar sonucunda kurulmuş olan Türk uçak ve uçak motor fabrikaları bu yıllarda zarar etmektedir. Oysa basında yer aldığına göre Amerika'nın elinde 80.000 uçak bulunmaktadır⁸⁹. Savaş süresince Türkiye envanterinde ise 500 kadar uçak bulundurabilmektedir. Son Posta'nın 15 Eylül 1946 tarihli sayısında yer alan bir haberin başlığı⁹⁰ ise, Türkiye'nin ekonomik alanda da Amerikan Sistemini incelediği ve bu alanda bir dönüşümün yaşanmakta olduğunu işaret etmektedir.

Türkiye'nin 1950'li yıllardaki dönüşümünü bir güvenlik anlayışı olarak görmeye ilave olarak içeride yaşanan gelişmelerle birlikte değerlendirmek gerekir. 30 yıla yaklaşan tek parti iktidarı yerine çok partili yaşama geçiş beraberinde bir takım tartışmalara neden olmuştur. Alışkanlıkların değiştirilmesi, demokrasinin yerleşmesi, seçimlerin sonuçları ve oluşan tepkilerin dengelenmesi bir gelişme ve olgunlaşma dönemini gerektirmekteydi. Bu dönemde demokratik ülkelerin arasına girme mücadelesi geçmişten devam eden bazı uygulamaların terki sonucuyla neticelenmiştir. Bu değişiklik, Türkiye'nin yeni dünya düzeni içerisinde kendine düşen görevlerle ilgili bir durumun sonucu olmuştur. Ne var ki, kısa süre sonra Türkiye kendi rolünü yeniden değerlendirme ve çizgilerini netleştirme ihtiyacı hissetmiştir. Bütün bunların altında ise sanayisi ve nüfusu yetersiz, konumu oldukça mühim, etki alanı oldukça geniş ve kendini yeniden tanımlama çabasında olan bir ülkenin hikâyesi bulunmaktadır.

Marşal Yardımı'nın alınmaya başlanması ve takiben Batılı orduların silah sistemleri ile Türk ordusunun modernize edilerek standartlaşmaya gidilmesi bir süre için etkin bir orduya sahip olma ümidini kuvvetlendirmiştir. Ne var ki, bu dönüşümün sonucu olarak birçok sanayii tesisi atıl duruma düşmüştür. Milli Mücadele yıllarından itibaren oldukça hassas bir yaklaşımla üzerinde durulan ve Türkiye'nin tam bağımsızlığı mücadelesinde önemli bir saha olarak görülen, büyük yatırımlar yapılan harp sanayii olumsuz etkilenmiştir.

Bir örnekleme olması bakımından Makine Kimya Endüstrisi Kurumu (MKEK)'na ait verilerin analizi yapılmıştır. Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü olarak yapılan askeri savunma sistemleri ve askeri fabrikalar 8 Mart 1950 tarihinde çıkarılan 5591 sayılı kanun ile Askeri Fabrikalar, yeni teşkil edilen Makine Kimya Endüstrisi Kurumuna devredilmiştir⁹¹. Marshall Yardımı hemen her alanda bir takım projeleri beraberinde getirmiştir; ancak bu yıllarda, yeni

⁸⁸ VATAN, 8 Ağustos 1950

⁸⁹ Son Posta, 1946, "Amerikan Ordusunun 80.000 Uçağı Var"

⁹⁰ Son Haber Gazetesi, 15 Eylül 1946

⁹¹ Hüsnü ÖZLÜ, **Milli Mücadele Dönemi ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ordu Teşkilatında Harp Sanayisi Kurma Girişimleri (İmalat-ı Harbiyeden Askeri Fabrikalara, Uçak Fabrikaları, Tersaneler)**, 12'nci Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri-I, Gnkur.Bsm., Ankara, s.498-500; Mehmet EVSİLE, **Atatürk Devri Harp Sanayii (1920-1938)**, Fırat Üniv. Sos. Blm. Enst. Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ, 1992, s.71-192, s.1-50; **MKEK Tanıtım CD'si**, IDEF-2005, MKEK, Ankara, 2005

kalkınma modeli bir takım birikimlerin de önemini kaybettirmiştir. Bunların içinde Harp Sanayiinin ayrı bir yeri bulunmaktadır. 1948 sonrası birçok MKEK fabrikası kapanmıştır. Millî Savunma Bakanlığı tarafından yapılan siparişlerde ciddi azalma olmuştur. Kabul edilen döner sermaye yasası da sorunu çözememiştir. Millî Savunma Bakanlığı'nın siparişlerinin MKEK'in üretimi içerisinde gerçekleşen miktarı aşağıda tabloda verilmiştir.

Millî Savunma Bakanlığı'nın Muhtelif Yıllara Ait MKEK'e Verdiği Sipariş Tabloda Verilmiştir ⁹²			
Sipariş Yılı	MKEK'in İşi İçindeki Yüzdesi	Sipariş Yılı	MKEK'in Üretim Faaliyeti İçindeki Yüzdesi
1950	% 79	1955	% 24
1959	% 3	1961	% 3
1967	% 21	1974	% 40
1983	% 50	1985	% 59

8 MART 1950 tarih ve 5591 sayılı özel bir kanunla kurumun adı Makine ve Kimya Endüstrisi olmuştur. Kurum bu kanunla Kamu İktisadi Teşekkülü (KİT) hâline getirilmiştir. Kurum sivil ve askerî amaçlara göre yeniden yapılandırılmıştır. 1953 yılında Türk Hava Kurumuna ait Uçak ve Uçak Motor fabrikaları kuruma devredilmiştir⁹³. Almanya da İkinci Dünya Savaşı sonrası benzeri bir durum ile karşılaşmıştır. Almanya aldığı yardımları yalnız sosyal alanlarda kullanmamıştır. Çöken endüstrisini tekrar ayağa kaldırmak için önemli yatırımlar yapmayı başarmıştır⁹⁴. Almanya bu amacına ulaşabilmek için devletler nezdinde 1950'li yıllarda yoğun bir diplomasi yürütmek durumunda kalmıştır.

18 Şubat 1952 tarihinde NATO üyeliğinin onaylanması Türkiye için bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihler harp sanayine ilgisizliğin başladığı tarih olmuştur. Kolektif güvenlik güvencesi ile milli imkan ve kabiliyetlerin ayrı olarak değerlendirilmesi noktasında ayırım yapılmamıştır. 1962 yılında meydana gelen Füze Krizi ve 1964 Kıbrıs Bunalımı bu kapsamda bir takım uygulamaların ve tercihlerin doğruluğunu sorgulatma fırsatı vermiştir.

11'inci Hava Kuvvetleri Komutanı Hv.Org. Muhsin Batur (30.08.1969–25.08.197)

1 Mayıs 1970 tarihinde Türk milleti²ne bir çağrıda bulunarak, **“Kendi Uçağını Kendin Yap”** kampanyasına katılım için çağrıda bulunmuştur. Muhsin Batur Paşa, Eskişehir ve Kayseri'de bulunan Hava İkmal Merkezlerinin harekete geçirilerek **“Millî Havacılık Endüstrisi”**nin kurulabileceğini bildirmiştir⁹⁵. Bu dönemde TBMM'de Türk hava harp sanayiinin kurulmasına matuf olarak 45 numaralı Meclis Komisyonu oluşturmuştur. 25.08.1971 tarih ve 1473 sayılı, **“Türk Hava Kuvvetlerinin Güçlendirilmesi ve Millî Hava Sanayimizin Kurulması Amacıyla Katılma Payı İhdası ve Millî Piyango Hâsılatının Bu Gayeye Sarfı Hakkında Kanun”** çıkarılmıştır⁹⁶. Komisyon çalışmasında havacılığın mevcut durumunu, ülke için önemini etraflıca tartışmış ve yorumlamıştır. İstanbul Milletvekili Sezai Orkunt değerlendirmesinde, TSK'yı iane (yardım) ile

⁹² Mustafa TAŞAN, **Savunma Sanayii ve Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu**, MKEK Yay., Ankara, 1987,s.6

⁹³ TAŞAN, **a.g.e.**,s.9

⁹⁴ 2006-2007 Ufuk Üniversitesi Uluslar arası İlişkiler Yüksek Lisans Ders Notları

⁹⁵ İsmail KAYABALI-Cemender ARSLANOĞLU, “Devlet ve Hükûmet Başkanları ile Türlü Teşekküllerin, Vatan ve Milletin Müdafası ve Türkiye’de Havacılığın Benimsenmesi Hakkındaki Görüşleri, Türk Kültürü, S.116, Hava Kuvvetleri Sayısı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, Haziran 1972,s.592

⁹⁶ TBMM, **Kanunlar Dergisi**, Yıl: 1971, C.LIV, Kanun No:1473, s. 434,435;YALÇIN,**a.g.t.**,s.212-213

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 5 Spring 2013

geliştirme alışkanlığından Türk Meclisleri vazgeçmelidir. Bu devlet eliyle yapılmalıdır görüşünü ortaya atmıştır.

1961 Anayasası milletvekili ve senatörlerden oluşması sebebiyle kanun hakkında senatoda da görüşmeler yapılmıştır. Senatör Hamdi Özer (Malatya) yaptığı değerlendirmede NATO sonrası harp sanayiinde çok ihmalkârlık gösterildiğini, bunu inkâra lüzum olmadığını ifade etmiştir. Konuşmasının devamında; millî varlığımızı devam ettirebilmek, yalnız ittifaklara güvenmekle olmaz; her ülke evvela kendi gücüne güvenmelidir. Sadece müttefiklere dayanarak ayakta duran bir ordu, o dayanaklar çekilince düşer. Silah depolarının anahtarlarını elinde bulundurmeyen bir ordu, silahlı kuvvet sayılmaz. Bunun için Türkiye de kendi harp, silah ve vasıtalarını yine kendisi imal etmelidir. Bunun dışında kalanları müttefiklerinden sağlamak yollarını aramalı açıklamasını yapmıştır⁹⁷.

Kayseri Senatörü Hüseyin Dilekçigil de yaptığı konuşmasında kendi tayyaremizi yapmakla mükellefiz, çok üzülüyor, ızdırap çekiyorum demiş ve Kayseri’de Hava İkmal Merkezi çalışanlarının, kendilerine izin verilseydi biz kendi tayyaremizi yapardık dediklerini belirtmiştir. Açıklamasının devamında; Türk’ün gücünün, kabiliyetinin, kuvvetinin bir tarafa atıldığını, dışarıdan yardım edeceğiz diye Türk sanayiinin baltalandığını, bunu kabul etmek gerektiğini, Türk milletinin gücünün kaybettirilerek dilenci duruma getirilecek her şeyin yapıldığını, oysa Atatürk’ün milleti bir davaya, meseleye yokluklar içinde inandırdığına dikkati çekerek bu meselede de milleti inandırmanın önemine değinmiştir⁹⁸.

20’nci asrın 3’üncü çeyreğinde en önemli sorunu Kıbrıs olan Türkiye, politik alanda mücadele ederken diğer taraftan milli sanayiini ihmal etmenin sonuçlarına tanık olmuştur. Yukarıda bahsedildiği gibi başta harp sanayii olmak üzere dışa bağımlılığın zararları; Füze Krizi, Johnson Mektubu, Kıbrıs Barış Harekatı sonrası uygulanan 42 aylık amborga ile bir kez daha görülmüştür. Günümüze bakan yönüyle henüz ayağa kaldırılmaya çalışılan sanayii tesisleri o günlerin karşılaşılan güçlüklerinin bir sonucu olarak doğmuştur. Doğan bebeğin kuvvetlenmesi için sabırla beklemek ve gerekeni yapmak geçmişte Nuri Demirağ, THK Fabrikaları, TOMTAŞ, Vecihi Hürkuş benzeri kırılmaları yaşamamamızı sağlayacaktır.

1.7. Sonuç

Türkiye 1945 sonrasında kuzey komşusu ile devam eden 6 yıllık savaş psikolojisinden sonra 8 yıl süren yeni bir kriz dönemine girmiştir. Karşı karşıya kaldığı büyük tehlike karşısında Batılı devletlerle olan ilişkilerini geliştirmiş ve Batı ittifakı içinde yer almıştır. Türkiye açısından bakıldığında ise ülkenin savaşa girmemesine rağmen yedi sekiz yıl süresince harp şartlarında yaşaması nedeniyle dengeler ve ekonomi bozulmuş durumdaydı. Türkiye, savaşa girmemiş ama savaş süresince aktif tarafsız olarak 17 milyon nüfusun yaklaşık 1.700.000’ni (yaklaşık % 10) silâh altında bulundurmak zorunda kalmıştır⁹⁹. Savaş bittiği zaman taraflar Sovyetler hariç ordularını terhis etmiştir. Türkiye, Sovyet tehdidi karşısında ordusunu terhis de edememiştir. Doğal olarak bu kadar büyük bir ordunun silâh altında tutulması zayıf bir ekonomi için ciddi sıkıntı kaynağı olmuştur¹⁰⁰.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında bütün olumsuzluklara rağmen Türkiye’nin ısrarla takip ettiği ve milli imkânlarla üretim yapma, sanayileşme politikası yerine tüketim ekonomisinin daha ağır

⁹⁷ YALÇIN, a.g.t., s.213; KAYABALI- ARSLANOĞLU, a.g.e., s.610

⁹⁸ KAYABALI- ARSLANOĞLU, a.g.e., s.614; YALÇIN, a.g.t., s.215

⁹⁹ KARLUK, a.g.e., s.7

¹⁰⁰ Kemal ARI, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Savaş Ekonomisi Uygulamaları ve Fiyatlar”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I İkinci Dünya Harbi ve Türkiye 20-22 Ekim 1997-İstanbul**, Gnkur.Bsm., Ankara, 1998, s.447,448

bastığı ve kazanımlardan kaynaklanan özgüvenin kaybedildiği bir dönemin başlaması ile sonuçlanmıştır.

Devrim arabaları olarak bilinen ve topluma mal olmuş bir örnek olmasına rağmen asıl sorunlar savunma sanayindeki kazanımların ihmali sonucunda ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin 1964-1974 yılları arasında 10 yıl süren Kıbrıs'a çıkarma ve müdahale sürecinde yaşanan sıkıntılarda kendi kendine yetememe ve milli imkânların uzun bir süre atıl kalmasının önemli etkileri olduğu bilinmektedir. Savunma Sanayii alanındaki birikimlerden amaç ülkenin kendi silah sistemini üretmekten öte bir şeydir. Silah sistemleri sürekli yenilenmekte ve kısa süre içinde en modern sistemler demode olmaktadır. Bütün bu süreçleri orta ölçekli bir ülkenin mali gücüyle karşılama mümkün değildir. Karşılınmaya çalışılması halinde bile ülkenin kaynaklarının büyük bir kısmı savunmaya yönlendirilmek zorundadır. Oysa üreten, geliştiren, kullanan, kendine bağımlı son kullanıcıları olan ve harp sanayinde üretici olan bir güç, çağı ile yarışabilir. Aslına bakılırsa son iki yüz yılda Batı dünyasının ve son yüz yılda Amerika Birleşik Devletinin yaptığı da bundan başka bir şey değildir.

Türkler yüzyıllardır büyük bir coğrafyadan çekilmişlerdir. Esasen Türklerin çekildikleri coğrafyada günümüze kadar yaşanan savaşlar, iç kavgalar ve buhranlar Osmanlı İmparatorluğunun tasfiyesinin henüz tamamlanamadığı gerçeğini göstermektedir. Mevcut milli sınırlar bir savaş verilerek görünüşte Yunanistan'a gerçekte batıya ve yüzyılların sorunlarına karşı verilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası milli sınırlar uluslararası sorun haline getirilmek istenmiştir. Türkiye, üzerinde yapılan planlara karşı mücadele etmiştir. Birçok farklı strateji uygulamaya çalışmıştır. Şüphesiz ki, burada her şey 70 yıl sonradan bakılınca doğru görünmeyebilir. Olaylara bir de o günün şartlarından bakabilmek belki daha farklı kanaatlerin oluşmasına imkân verecektir.

İkinci Dünya Savaşı, Birinci Dünya Savaşı'nın külleri üzerinde başlamıştır. Çözumsuz kalan uluslar arası sorunlar bu savaşın en önemli nedeni olmuştur. Türkiye Batılı devletlerin dayatmalarına boyun eğmemiş ve Milli Mücadele vererek yeni bir dönem başlatmıştır. Ne var ki, 2. Dünya Savaşı Türkiye için de önemli sorunlara neden olmuştur. Savaş yıllarında ithalat ve ihracat miktarı düşmüştür.

Savaşın sona ermesi ile savaşan taraflar silah bırakmasına rağmen Türkiye 1.700.000 askeri silâh altında tutmak zorunda kalmıştır. Ekonomik sorunlar ve ülkenin Sovyetler Birliği tarafından tehdit edilmesi oldukça önemli bir problem sahası olmuştur. Bu durum karşısında Türkiye, Batılı ülkeler ile ilişkilerini geliştirmek için yeni arayışlara girmiştir. Türk ordusunun gereksinimleri için Amerikan yardımı alınmıştır. Amerikan yardımları; Truman Doktrini ve Marşal Yardımı isimleri ile bilinmektedir. Marşal Yardımına sonradan dâhil olan Türkiye bu kapsamda desteklenmiştir. Bu desteğin bir sonucu olarak silah sistemleri oldukça ucuza alınmıştır. Bir süre sonra ise alınan silah sistemlerinin yedek parçaları önemli bir maliyet oluşturmuştur.

Türkiye, uluslararası örgütlerin etkin bir üyesi olmaya da özen göstermiştir. Birleşmiş Milletler üyesi olarak Kore Savaşı'na asker göndermiş ve orada savaşa katılmıştır. Türk ordusu büyük kahramanlık göstermiştir. Bu başarı ve kararlılık sonrası Türkiye bir NATO üyesi olarak uluslararası alandaki konumunu daha da güçlendirmiştir. Bu durumun sonucu olarak; hem Sovyet tehdidine karşı kendini emniyete alırken hem de 1950'lerden günümüze barışa destek veren önemli bir ülke olmuştur. Buna son örnekler ise; Bosna-Hersek Savaşı, Kosova Harekâtı ve Afganistan Harekâtı'dır.

Türkiye'nin 1950'li yıllardaki dönüşümünü bir güvenlik anlayışı olarak görmeye ilave olarak içeride yaşanan gelişmelerle birlikte değerlendirmek gerekir. 30 yıla yaklaşan tek parti iktidarı yerine çok partili yaşama geçiş beraberinde bir takım tartışmalara neden olmuştur. Alışkanlıkların değiştirilmesi, demokrasinin yerleşmesi, seçimlerin sonuçları ve oluşan tepkilerin

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

dengelemesi bir gelişme ve olgunlaşma dönemini gerektirmekteydi. Bu dönemde demokratik ülkelerin arasına girme mücadelesi geçmişten devam eden bazı uygulamaların terki sonucuyla neticelenmiştir. Bu değişiklik, Türkiye'nin yeni dünya düzeni içerisinde kendine düşen görevlerle ilgili bir durumun sonucu olmuştur. Ne var ki, kısa süre sonra Türkiye kendi rolünü yeniden değerlendirme ve çizgilerini netleştirme ihtiyacı hissetmiştir. Bütün bunların altında ise sanayisi ve nüfusu yetersiz, konumu oldukça mühim, etki alanı oldukça geniş ve kendini yeniden tanımlama çabasında olan bir ülkenin hikâyesi bulunmaktadır. Kayseri Senatörü Hüseyin Dilekçigil de yaptığı konuşmasında kendi tayyaremizi yapmakla mükellefiz, çok üzülüyor, ızdırap çekiyorum demiş ve Kayseri'de Hava İkmal Merkezi çalışanlarının, kendilerine izin verilseydi biz kendi tayyaremizi yapardık dediklerini belirtmiştir. Açıklamasının devamında; Türk'ün gücünün, kabiliyetinin, kuvvetinin bir tarafa atıldığını, dışarıdan yardım edeceğimiz diye Türk sanayiinin baltalandığını, bunu kabul etmek gerektiğini, Türk milletinin gücünün kaybettirilerek dilenci duruma getirilecek her şeyin yapıldığını, oysa Atatürk'ün milleti bir davaya, meseleye yokluklar içinde inandırdığına dikkati çekerek bu meselede de milleti inandırmanın önemine değinmiştir. Türkler yüzyıllardır büyük bir coğrafyadan çekilmişlerdir. Esasen Türklerin çekildikleri coğrafyada günümüze kadar yaşanan savaşlar, iç kavgalar ve buhranlar Osmanlı İmparatorluğunun tasfiyesinin henüz tamamlanamadığı gerçeğini göstermektedir. Mevcut milli sınırlar bir savaş verilerek görünüşte Yunanistan'a gerçekte batıya ve yüzyılların sorunlarına karşı verilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası milli sınırlar uluslararası sorun haline getirilmek istenmiştir. Türkiye, üzerinde yapılan planlara karşı mücadele etmiştir. Birçok farklı strateji uygulamaya çalışmıştır. Şüphesiz ki, burada her şey 70 yıl sonradan bakılınca doğru görünmeyebilir. Olaylara bir de o günün şartlarından bakabilmek belki daha farklı kanaatlerin oluşmasına imkân verecektir.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu:30.01,Yer Kodu.:60.367.13

BCA, Fon Kodu:490.01,Yer Kodu.:11.60.11

BCA, Fon Kodu:30.01,Yer Kodu.:34.204.1(EK-1)

BCA, Fon Kodu:030.01,Yer Kodu:57.348.8

BCA, Fon Kodu:030. 01,Yer Kodu:11.64.1(EK-6)

BCA, Fon Kodu:490.01,Yer Kodu:609.112.12 (EK-7)

BCA, Fon Kodu:030.01,Yer Kodu:68.429.5(EK-8)

BCA, Fon Kodu:030.01,Yer Kodu:60.373.3

BCA, Fon Kodu:030.01,Yer Kodu:219.476.18

BCA, Fon Kodu:030.01,Yer Kodu:84.564.7

BCA, Fon Kodu:030.01,Yer Kodu:219.476.18

BCA, Fon Kodu:030.01,Yer Kodu:132.857.2

BCA, Fon Kodu:030.01,Yer Kodu:13.73.7(EK-10)

BCA, Fon Kodu:490.10,Yer Kodu.:59.402.30(EK-5)

BCA, Fon Kodu:030.20.01,Yer Kodu:95.54.1

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 5 Spring 2013

RESMÎ YAYINLAR

TBMM, **Tutanak Dergisi, Dönem 9, 10,11, C.I-VI-VIII**

TBMM, **Kanunlar Dergisi, Yıl: 1971, C.LIV, Kanun No:1473**

Kanunlar Dergisi, C.XXXII, Kanun No: 5582,TBMM Bsm.,1950

T.C. Dışişleri Bakanlığı, **Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl İkinci Dünya Savaşı Yılları(1939-1945)**, Dışişleri Yay., Ankara,1973

Marshall Planı, TBMM Kütüphanesi, Kod:10000-0032

Marshall Planı, TBMM Kütüphanesi, Kod:10000-0032

Marshall Planı, TBMM Kütüphanesi, Kod:10000-0032

Marshall Planı, TBMM Kütüphanesi, Kod:10000-0032

Türkiye’de Marshall Planı, Milli Kütüphane 950 AD 1160 336-34, 1950, Ankara

Türkiye’de Marshall Planı 1.1.1950-31.03.1950, Kod No:1950000-0045, Devlet Bakanlığı 1’inci Daire Başkanlığı, Ankara,1950

Türkiye’de Marshall Planı 1.1.1951-31.03.1951, TBMM Kütüphanesi, Kod: 19510000-0035, Devlet Bakanlığı 1 nci Daire Başkanlığı, Ankara,1951

Türkiye’de Marshall Planı 01.04.1952-30.06.1952, TBMM Kütüphanesi, Kod No: 19520000-0058, Dışişleri Bakanlığı, Ankara,1952

Türkiye’de Marshall Planı 01.04.1953-30.06.1953, TBMM Kütüphanesi, Elektronik Ortam, Kod No:19530000-0077, Dışişleri Bakanlığı, Ankara,1952

MARŞAL PLANI: KOD 10000-0032 Marşal Planı, TBMM Kütüphanesi, Kod:10000-0032

TELİF VE TETKİK ESERLER

ALACAKAPTAN, Aydın, Atlantik İttifakı, Türk Atlantik Antlaşması Derneği Yay. S.2, Ankara

APUHAN, Recep Şükrü, Menderes, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007

ARMAOĞLU, Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980 C.I, Türkiye İş Bankası Yay., 9. Baskı, Ankara, 1993

Berojkov, VALENTİN, Tahran 1943 Yeni Bir Dünyaya Doğru, Çev. Hasan Ali Ediz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul,2012

DEMİR,Sertif-AKGÜL,Suat-DEMİRTAŞ Sema ÇAĞLAR-İbrahim(Yay.Krl.), Korede Türk Muharebeleri,Ankara,2012

Durmuş YALÇIN- Yaşar AKBIYIK- Yücel ÖZKAYA- Gülnihal BOZKURT- Dursun Ali AKBULUR- Erdinç TOKGÖZ- Refik TURAN- Nuri KÖSTÜKLÜ- Mustafa BALCIOĞLU- M.Akif TURAL- Cezmi ERASLAN- Cemal AVCI, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002

FULLER,Graham E., Yükselen Bölgesel Aktör Yeni Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul, 2008

GENCER, Ali İhsan-ÖZEL, Sabahattin, Türk İnkılap Tarihi, Hv.Bas.ve Neş. Md. lüğü, Ankara,2006

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

- GÜNEY, Süha, Siyasi Coğrafya C.II, İst.Ünv.Edb.Fak.Matbaası, İstanbul, 1979
- GÖNLÜBOL, Mehmet, Olaylarla Türk Dış Politikası, 9.Baskı, Siyasal Kitapevi, Ankara,1996
- GÖNLÜBOL, Mehmet – SEZER, Duygu, Olaylarla Türk Dış Politikası 1945-1965 Dönemi 9. Baskı, Siyasal Kitapevi, Ankara,1996
- Harp Akademisi K.İği, Devletler Hukuku, Hv.Tek.Ok.K.İği Matbaası,İzmir,2007
- KANSU, Aykut, Avrupa Siyasi Tarihi İsimli Dersin Filmleri , Ufuk Ünv.,Ankara,2007
- KARLUK,S.Rıdvan,Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim, 4 Baskı, Beta Yay.,İstanbul,1996
- KAYABALI, İsmail-ARSLANOĞLU, Cemender, ”Devlet ve Hükûmet Başkanları ile Türlü Teşekküllerin, Vatan ve Milletın Müdafaası ve Türkiye’de Havacılığın Benimsenmesi Hakkındaki Görüşleri, Türk Kültürü, S.116, Hava Kuvvetleri Sayısı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, Haziran 1972
- KAYMAKLI, Hulusi, Havacılık Tarihinde Türkler-4, Hv.Bsm.ve Neş.Md.lüğü, Ankara, 2006
- MÜTERCİMLER, Erol, Geleceği Yönetmek, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006
- MORGENTHAU, Hans J., İuslar arası Politika Cilt II, Çev.:Baskın Oran-Ünsal Oskay, İng.4.- Türkçe 1. Bsk., Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları,Ankara,1970
- Nuran DAĞLI– Belma AKTÜRK, Hükûmetler ve Programları 1923–1960 C.I, T.B.M.M, Ankara,1988
- SARAY, Mehmet, Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye’nin NATO’ya Girişı III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın Hatıraları ve Belgeler, A.A.M., Ankara, 2000
- TAŞAN, Mustafa, Savunma Sanayii ve Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu, MKEK Yay., Ankara, 1987
- TÜRK, Hakan, Amerikan İmparatorluğu, 2. Baskı, Ayhan Matbaacılık, İstanbul, 2004
- TOKGÖZ, rdinç, ürkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi(1914–2001),İmaj Yayınevi, Ankara, 2001
- USLU, Nasuh, Türk-Amerikan İlişkileri, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000
- UÇAROL, Rifat, Siyasi Tarih (1945–1999), Hv. Bas. ve Neş. Md.lüğü, Ankara,2006
- Uzaktan Eğitim Merkezi(UZEM), NATO , Hv.Tek.Okl.K.İği Bsm.,İzmir,2009,s.18
- Uzaktan Eğitim Merkezi (UZEM), NATO , Hv.Tek.Okl.K.İği Bsm.,İzmir,2009
- Mehmet EVSİLE, Atatürk Devri Harp Sanayii (1920–1938), Fırat Ünv. Sos. Blm. Enst. Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ, 1992
- YALÇIN, Osman, Türk Hava Harp Sanayii Tarihi 1913-2009, Hv.Bsm.ve Neş.Md.lüğü, Ankara, 2009
- YÜCEL, Meliha-YILMAZ, Emine, “Kore Savaşı(1950-1953) Türkiye ve Dünya Açısından Genel Bir Değerlendirmesi”, Askeri Tarih Bülteni, Ankara, 1995
- SÜRELİ YAYINLAR**
- ARI, Kemal, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Savaş Ekonomisi Uygulamaları ve Fiyatlar”, Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I İkinci Dünya Harbi ve Türkiye 20-22 Ekim 1997-İstanbul, Gnkur.Bsm., Ankara,1998

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 5 Spring 2013

- AKTER, Ahmet-ERDOĞAN, Dilşen İnce, “İkinci Dünya Savaşı Sonrası Amerikan Askeri Yardımı: Truman Doktrini ve Marshall Planı”, Onuncu Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri 20-22 Nisan 2005 İstanbul, Genelkurmay Basımevi, Ankara,2006
- AKYAR, M.Sadık, NATO’nun yeni stratejisinin Türkiye’nin Orta Doğu Ülkeleri ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerine Etkilerini inceleyiniz. Uygulanacak Politika ve Alınacak Tedbirleri Orta ve Uzun Vadede Değerlendiriniz, Silahlı Kuvvetler Akademisi Tezi, İstanbul, 2003
- AYBARS,Ergün, “İkinci Dünya Harbi Sonrası Türkiye”, Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri 1(20-22 Ekim 1997), Gnkur.ATASE Yay.,İstanbul, 1998,s.506
- ÇOMAK, Hasret, “İkinci Dünya Harbi ve Türkiye, Harbin Sonrasında Türkiye-ABD İlişkileri, ABD’nin Türkiye’ye Yardım Politikası(Truman Doktrini ve Marshall Planı)”, Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri 1(20-22 Ekim 1997), Gnkur.ATASE Yay.,İstanbul,1998
- DOKANAKOĞLU, Ercüment, “21’inci yüzyıl içinde Avrasya öncelikli olmak üzere dünyada meydana gelecek gelişmeler ışığında NATO’nun geleceğinin değerlendirilmesi”, Silahlı Kuvvetler Akademisi Tezi, İstanbul, 2001
- KASALAK, Kadir, ”San Fransisko Konferansı ve Türkiye”, Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I İkinci Dünya Harbi ve Türkiye 20-22 Ekim 1997, Ankara, 1998
- KANSU, Aykut, Avrupa Siyasi Tarihi Dersi, Ufuk Üniversitesi Uluslar arası İlişkiler 2006–2007 Güz Dönemi Yüksek Lisans Programı 3. Dönem Ders Notları ve Dokümanlar, Ankara, 2007
- MKEK Tanıtım CD’si, IDEF-2005, MKEK, Ankara, 2005
- ÖZLÜ,Hüsnü, Milli Mücadele Dönemi ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ordu Teşkilatında Harp Sanayisi Kurma Girişimleri (İmalat-ı Harbiyeden Askeri Fabrikalara, Uçak Fabrikaları, Tersaneler), 12’nci Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri-I, Gnkur.Bsm., Ankara,2009
- UÇAROL, Rifat, “İkinci Dünya Savaşı “Misak-ı Millî” ve Türkiye’nin Savaşa Girmemek için Direnişi”, Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II İkinci Dünya Harbi ve Türkiye 20-22 Ekim 1997-İstanbul, Gnkur.Bsm., Ankara,1999
- YÜCEL, Meliha-YILMAZ Emine, “Kore Savaşı(1950-1953) Türkiye ve Dünya Açısından Genel Bir Değerlendirmesi”, Askeri Tarih Bülteni, Ankara, 1995
- YALÇIN, Osman, “Varlık Vergisi Kanunu ve Uygulaması”, İstanbul Üniversitesi Avrasya Enstitüsü AVİD, Sayı:1, İstanbul, 2012
- YALÇIN, Osman, Türk Hava Harp Sanayii Tarihi, G.Ü. Sos.Blm.Enst., Doktora Tezi, Ankara, 2008

GAZETELER

- Akşam Gazetesi,13 Haziran 1947
- Akşam Gazetesi, 28 Nisan 1947, “Amerika Yeni Tedbirler Düşünüyor, Yardım Kararı, Stalin üzerinde ne tesir yaptı?”
- Cumhuriyet, 19 Ekim 1950
- Cumhuriyet Gazetesi, 5 Haziran 1954
- Milliyet Gazetesi 13 Temmuz 1950

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Son Haber Gazetesi, 6 Eylül 1946, “Türk ve Amerikan Filoları Dün Çanakkale’de Selamlaştılar”

Son Haber Gazetesi, 29 Eylül 1946, “Sovyetler Boğazların Müşterek Müdaafasında Israr Ediyor”

Son Haber Gazetesi, 2 Eylül 1946, “Türkiye-Yunanistan Rusların Karşısında Mevki Tutmuşlardır”

Son Haber Gazetesi, 13 Temmuz 1946, “Amerika’nın Müttefik ve Dostlarına Yardımı”

Son Posta,1946,”Amerikan Ordusunun 80.000 Uçağı Var”

Son Haber Gazetesi, 15 Eylül 1946

VATAN, 8 Ağustos 1950

Vakit Gazetesi,26 Haziran 1945, “Kiralama ve Ödünç Verme Üzerinden Amerika İle Yaptığımız Antlaşma Dün Meclis’te Onandı”

Vatan Gazetesi, 13 Nisan 1947, “Çörçil’in Boğazlara Dair İfşaatı”

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

13 Nisan 1947, "Çörçil'in Boğazlara Dair İfşaatı"

EK-1(Üretim İhracatı Yasağı)-1-2

DEVLET ARŞİVENİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
BAŞVURU VE İZLENİM BÜYÜKLERİ
KURUMU
KURUM BAŞKANLIĞI
KURUM BAŞKANLIĞI

7. Eylül 1947

T. C.
BAŞVURU VE İZLENİM BÜYÜKLERİ
KURUMU BAŞKANLIĞI
KURUM BAŞKANLIĞI

- 2 -

Beykaldemden tebliğ edilmiştir :
Avrupada'ki harp vaziyeti dolayısıyla memleketimizde gıda ve diğer
baza maddelerin fiyatlarında yükselik vukus gelmesine dair verilen meş-
riyat üzerine, Alkâdar dairelerin derhal tahli ve tedbirle başlanmaları em-
ri verilmiştir .

Bilhassa şunu teberin ettirmek lâzımdır :
Memleketimizde her nevi gıda maddeleri , halkımızın ve Ordumuzun
ihtiyacını bir sene için fazla müddet idare edecek kadar bol ve eşittir . Bu
maddelerin tamamında almış olan tedbirler hiçbir noktada ve hiç bir bür-
yüğe getirilmemiş ve bugün ve ne de yarın için gıda sıkıntısı olmasına imkân
bırakılmamıştır . Bu tedbirlerin iyi işlenmesi için de her nevi tedbirler ge-
çirilmiştir . İhtikâr yapmak kasıtlı toptancılığa heves edenleri , lüzumsuz
fiyat yükseltmeleri hükümet mütemasiriyen takip edecektir . Bu günler pa-
zarını aşkın bilmedikleri ki, memleketin halk ihtiyacına yarayan maddeler
kendi içinde , ihtikâr yapmak kasdına , en gıdâ tedbirlerle mukabele gö-
recektir . Eğer bunların bir kısmı değilse büyük miktarda , buna mani ol-
acak tedbirler talep etseniz ve her merhale olarak ihtikârcuların
ticarethanelerine , fabrikalarına , depolarına ve evlerine el koyarak hükümet
tereddüt etmeyecektir .

Buna mukabil , hükümet muktedir halkımızın dikkat nezaretine şunu de-
rler : Normal hayat değişiminde olduğu hâlde lüzumsuz ferfî ihtikâr ted-
birleri alınmadan fayda yerine zarar verir . Bu fiyatlarda ihtikâr
tasarvularına yol açar . Bir yere un ihtikâr iki ay dayanır ve sonunda
becular fakat çok talep satıcısı fiyatı yükseltmeye sevk ederek bu suretle
yeni bir yüksek fiyat seviyesi ve itiyadı doğurur . Buna meydan veril-
memelidir .

Gıda maddelerininin , hemem kâffesinin ihracı men edilmiştir . Fiyat
yükselmesi için hiç bir sebep yoktur . Ne nakliyatta intizamınlık , ne de
çalışan kol adedinde noksanlık vardır .

Şimdi , bunlardan daha mühim bir mesele vardır : Bu sene mahsulü
verimli olmuş ve depolara alınmaya başlanmıştır . Türk kıyafetinin sen ba-
har çalınma devri gelmiştir . Her tarafta yağmur yağmaktadır , derhâl
maddesine başlamak ve kıyafetini bu sene için daha ziyade miktarda çıkara-
cak şekilde geçirdi ekim yapmak vatandaşın en yüksek ve en mühim menfa-
atlerinden biri olduğuna halkımızın bilmesi lâzımdır . Bütün Devlet ---

fiyat seviyesi ve itiyadı doğurur . Buna meydan verilmemelidir .

Gıda maddelerininin , hemem kâffesinin ihracı men edilmiştir .
Fiyat yükselmesi için hiç bir sebep yoktur . Ne nakliyatla intizamınlık , ne de
çalışan kol adedinde noksanlık vardır .

Şimdi , bunlardan daha mühim bir mesele vardır : Bu sene
mahsulü verimli olmuş ve depolara alınmaya başlanmıştır . Türk
kıyafetinin sen bahar çalınma devri gelmiştir . Her tarafta yağmur-
lar yağmaktadır , derhâl maddesine başlamak ve kıyafetini bu sene için
daha ziyade miktarda çıkara-
cak şekilde geçirdi ekim yapmak , vatandaşın
en yüksek ve en mühim menfaatlerinden biri olduğuna halkımızın
bilmesi lâzımdır . Bütün Devlet dairelerinin ve bilhassa köye
kadar teşkilatı uzanan Resmî müesseselerin , her nevi mahsulün
gelecek sene ~~ihraç~~ ^{dağıtım} olmasında köylü vatandaşın ne kadar mesli-
olacağını kendilerine köy köy , mahalle mahalle ~~tebliğ~~ ^{dağıtım} dolayarak
anlatması için emir verilmiştir . ^{Hükümet} Hükümet yardım etmesini rica ederim
fikri yapmakta ve anlatmakta Hükümet yardım etmesini rica ederim
Hükümet , bu sene mahsulünün ihracatını men'ine razıdır , ne
fiyatları düşürmek ve ne de her sene olduğundan daha az almak
kararındadır . Dünya vaziyetinin daha ne şekiller alacağını bil-
miyoruz . Bunun için mahsulünüzün gelecek sene bu seneki kadar
daha çok ^{dağıtım} ~~ihraç~~ ^{dağıtım} olmasını memleketimizin yüksek menfaati iktisadından
görüyoruz . Alkâdar Devlet daireleri ve teşekkülleri mümkün ve
elinde olan bütün yardımları ve kolaylıkları göstermek mecburi-
yetinde ve kararındadır .

Bir mesele daha var :

Halkın hayatı ve sınıklı ihtiyacı için lazım olan ilâç-
larda da bazı ihtikârlara teğebbüs edilme istenildiğini duyuyo-
rur . Bu hareket , bilumum Eza depolarına ve Ezanelere el konu-
larak bu için Devletleştirilmesini teşkil edecek bir başlangıç
olabilir . Alkâdarlara bunu hatırdâ tutarak normal yoldan ve

030 01 14/20/11 5

030 01 14/20/11 8

EK-2(Svç.Girmedeği için İnönü'ye

REPUBLIC OF TURKEY
CUMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

Ambar: 8/5/945

Dahiliye Sifresi ile

Valiliğe

.....
Hayat Kutulu 59 Nolu

(C.H.P. İl İdare Kurulu Başkanlığına .....
Avrupa savaşı sona ermiştir . Üsk güçle koruyucu bir siyaset kullanarak milletimizi içlerin bu safhasına selâmetle erdirmesi dolayısı ile Büyük Başkannın İnönü'ne karşı minnetlerini sonsuzdur . Değerli yardımları dolayısı ile de Hükümetimize şükranlarımız vardır . Başgünlerde Halkveçlerimizde ve Odelerimizde toplantılar tertip ederek partililerimizin içden gelen minnet duygularını ve yerin için de bağlılıklarını bildirmelerine vesile vermenizi yerinde bulurum . C.H.P. Genel Sekreteri Memduh Şevket Esenel .)

3
76660 SAYILDIR
Dahiliye Vekili

1

Rıza Sunlun
Rakca Kalkarı
Halkın Huzurunu
S. Kağıtçıyan ve
Ankara C.H.P. İl dan
Kuvveti K. Kulu Kararı
Pardelenen
9.2.1945

4

490 01

EK-3(T.C.2.DS.Tarafsızlık Kararı)

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR Dairesi Müdürlüğü
Karar no: 1
16056

BAŞVEKÂLET
CUMHURİYET BAŞVEKÂLETİ

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti; Almanya - Sovyetler Birliği harbi dolayısıyla hasıl olan vaziyet muvacehesinde bitaraflik ilanına İcra Vekilleri Heyetinin 22/6/941 tarihli içtihadında karar vermiştir.

22/6/941

ROİSTOKTUR

Ma. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.
Ma. V. Me. V. Na. V. H. V. S. M. V.
G. I. V. Z. V. Ma. V. T. V.

480 26 01 95 54

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

EK-5(Enterne Uçaklar)

T. C.
Genelkurmay Başkanlığı
XI. Şube Müd. Ka
Sayı: 34226/167

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARSIVI

ANKARA
31/12/1944

6

Gök

Yüksek Başvekillete

1- Bu harbin başındanberi memleketimizin muhtelif yerlerine mecburi iniş yapan ve enterne edilen tayyarelerden birçoğu gerek durumları ve gerek yol vaziyetleri dolayısıyla nakillerine imkan olmaması ve bunların buldukları yerlerde muhafazalarına palınsıldığı halde hava tesisleriyle işe yaramaz bir hale gelmişler ve gelmektedirler.

Diğer bir kısım tayyareler de esasen inişleri esnasında parçalanmış ve yamış olduklarından buldukları yerlerde terk edilmişlerdir. Bunların ancak bir kısım malzemesinden han madde olarak istifade imkânı mevcuttur.

Pakat durumları ne olursa olsun enterne vaziyette bulunan bu tayyarelerin muhafazaları birliklerimiz ve diğer müesseselerimizi fazla yük altında bulundurmakta ve birçok masrafları mücip olmaktadır.

2- Yokarıda arsedilen sebeplerle bu tayyarelerin vaziyetlerini kısa bir zamanda hal ve tasfiye etmek isap etmektedir. Bu hususta Genelkurmayla Hariciye Vekâleti arasında cereyan eden mamelele aşağıdaki fıkralarda arz edilmiştir.

a) 22/Mayıs/1943 gün ve 34228 sayılı ve 30/Eyl./1943 gün 35276 sayılı yazılarımızla memleketimize mecburi iniş yapan muhtelif münarip devletlere ait tayyarelerin ve 24/Ağs./1943 gün 35003 sayılı yazımızla da 1/Ağs./1943 gün yurdumuzun muhtelif yerlerine inen 7 Amerikan Liberatör tayyaresinin hükümetimize devredilmesi ve durumlarının hal ve tasfiye edilmeleri hususunda maruzatta bulunulmuştur.

b) El'ahare (a) fıkrasında bahismevzu edilen tayyarelerden 29/Maz./1943 tarihine kadar yurdumuzda imiş bulunan Alman ve İtalyan tayyarelerinin (bu İtalyan tayyarelerinden Savoia Mehmetti tipinde bir tayyare mistesna) hükümetimize devredildiği Hariciye Vekâletinin 2/Mart/1944 gün ve 23306/137 sayılı yazılarıyla bildirilmiştir.

Üç Spitfire tayyaresiyle bir Beaufighter tayyaresinin hükümetimize hediye edildiği İngiliz Hava Atasalığının 28/Ağs./944 gün ve 44/8.5/7/3 sayılı mektubuyla Genelkurmayla bildirilmiş ve kayıyet bu mektuba bir sureti de ilişik olarak 4/1.Tepir./1944 gün ve 34871 sayılı yazımızla Hariciye ve H.M.Vekâletlerine arz edilmiştir.

3- 2.maddenin (a) fıkrasında bahismevzu edilen ve 1/Ağs./945 tarihine kadar memleketimize iniş ve vaziyetleri henüz hal edilmemiş olan tayyarelerin tekrardan çıkarılan yeni bir listesi ilişik olarak sunulmuştur. (1 numaralı cetvel)

4- 1/Ağs./1945 tarihinden sonra inen tayyarelerin milliyet, tip ve durumlarını gösteren cetvel de ilişik olarak sunulmuştur. (2 numaralı cetvel)

2+2 cetvel

1

Cevaplarda Ş. nin inin, tarih ve No. nun yazılmasından sonra

030	10			59	402	130
-----	----	--	--	----	-----	-----

EK-6(İnönü Meclis'e Hitap Ediyor)-1

-4-

B.M.H

millîyet olarak, ~~ulus~~ olarak ve Hükûmet olarak ve bir tek kelime olarak Devlet olarak düşünmek hakımımdır. Ve basta vasıfımdadır. Unvanımlıkmî Atatürk'ün bize bıraktığı büyük miraslardan biri de Türk çocuklarına yaşamaayı, gülmeyi, sevmeyi ve sevilmeyi öğretilmiştir. Teherrür ediyorum altı yıl önceyi aşretbilmenin gururunu dalına yaşayacağım.

Arkadaşlar,

Avrupa'da harp bitti. Sıra sultûhi ve emniyeti tencine geldi.

Daha evvel San Fransisko'da toplanan künyamın belli başlı devletleri harûri menara soğan, sultûhi, medeniyeti, hürriyeti, insonlîhi neşe içinde yaşayacak için çalışmalara başladı. Harp safında yerini tutmuş olan Türk Cumhuriyetine gelecek mesilleri sulh ve neşe içinde yaşatacak için tedbirler arayan San Fransisko'da bir yer ayrıldı. Biz burada çöğölan tecrübelermiz ve artan bilgilerimizle insonlîh davasına faydalı olmaya çalıştık. Çünkü insonyurum ki bu büyük heyet çok ve çok karışık düğünleri behemhal göpecek ve gelecek mesilleri neşe ve hürriyet havası içinde yaşatacak insonlarımız behemhal yaşatacağıdır.

Arkadaşlar,

Bundan sonra millîyetler arası zorluklarını artan bilgi ve tecrübeyle yenmeye çalışacağız. Bu zor işe de muvaffak olacağız inson kanıdır. Çünkü Türk Millîti Kendi varlığına ve kuvvetine insonyor. ~~B.M.H.~~ ve kendi varlığına ve kuvvetine güveniyor.

Arkadaşlar,

Harbin zaferle bitmesi şerefine Hükûmetimizin derin saygı-larını büyük Kurultaya sunarak sözlerine son veriyorum.

030	01			11	66	1
-----	----	--	--	----	----	---

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

EK-6(Inönü Meclis'e Hitap Ediyor)-2-3

bir bayrakla ölmüş ve hak, hürriyet, adalet, medeniyet ve insanlık davalarını kendisine münferat bırakmıştır.

Büyük İstikbal Amerika'da doğan bu insanlık güneşinin cesur ve daimi bayrakları Roosevelt başkanları görün ve halklara dikilen insanlık abidesinin güzelliklerinde koleşın. Bu böyle olmadıkta beraber Amerika'nın elinde güçsüzlüğe olan insanlık kayranı Amerika Devlet Kalesinin elinde hiçde daha az bir inat ve bir hasretle falgakalmıyor.

Yine arzunuzda ümitli olacak olursanız arkadaş dostunuz ve komşunuz Sovyetler Devletinin bir büyük bir boya Nazi barbarları tarafından meşhurlere yapıldı-ın, yıkıldı-ın ve bir çok meşhurların öldürüldü-ğünü görürüz. Bu harbin ~~bu~~ diğer tahribatına Sovyetler maruz kalmış ve ~~bu~~ ağır yükünü yine Sovyetler taşıyacaktır. Bu harbin maruz karşısında dahi cesaretleri kırılmayan halk güçlerini yine bir halk göçü olan Stalin'in etrafında toplanarak onun fediyane sevek ve idareleriyle bütün intikamlarını birer birer alışıklar ve dümenlerini kendi intikamına kadar sürerek ~~barbar~~ barbar prensitlerini kendileriyle beraber bu işlerde coşuyupdur.

Bu cinnet harbinin ~~bu~~ parlık sayfalarını Sovyetler yazmıştır. Ve bu yazılan her sayfada daha Stalin'in diri yitmiş görülmektedir.

Yine arzunuzda kalan mühter bir kadine de dost ve komşu Yunanistan'ın uğradığı felâket ve bu felâket karşısında kuruyup Yunanistanın tarihi kadine ettikleri kahramanlık destanıdır. Hatta denilebilir ki ~~bu~~ kahramanların Türk hudutlarında gösterdikleri tereddütte bu kahramanlığın hissesi vardır.

030 01 11 64 1

DEVLET ARŞİVİ
OSMAN YALÇIN

11. V. 95

Arkadaşlar,

Dünyanın en manur ve en meşut bir köşesi olan Avrupa kıtası yıllarca ateş dalgası içinde yuvarlandıktan sonra nihayet iki gün evvel çok beklediği ateş kes emrini duyuyordu. Ve bu duyula beraber yorgun ve yaralı yüreklere yaşamak ve gülmek işleri yeniden belirmeye başladı.

Arkadaşlar,

Buğün bulduğumuz yardım arkamızda ölmekle olacak olursa, arkadaş dostunuz ve mütefikiniz İngiltere'nin bir aralık dışlarına kadar silâhlı Nazi ~~barbarları~~ karşı yapayalnız kalmasına rağmen ~~bu~~ ~~bu~~ İngiliz Milletinin hiç bir ölçüye sığınmayan fedakârlık ve maceralıya nasıl seve seve katlanışın ve İngiliz ordu ve donanmasının hesablara sığmayan ne büyük kahramanlıklar gösterdiğini anlar ve böylece dünya tarihine İngiltere'nin büyükliğini gösteren muhteşem bir abidesini dikildiğini görürüz. ~~bu~~ hiç şüphesiz yok, bu atıcının üstünde, en üstünde çözümlenir ve meselli haykeli vardır. Ben bu haykeli derin manalarıyla daha şimdiden görüyorum.

Yine arzunuzda bakınca görürüz ki, dostunuz Amerika Jenilen Yeni dünya bu harp içinde bir taraftan bütün cephelede kahramanca döğüşürken, diğer taraftan geniş ve uzak geçen dehası sayesinde yapılan ve hiç bir hesaba sığmayan madif yardımlarıyla küçük milletler için derin, geniş ve sağlam, kurucu ve kurtarıcı esaslar kurmuş insanlık fikirleriyle insanlık davasının bağını ve yarınki mukaddes

030 01 11 64 1

Ek-7(Alman İşgalinin Durumu)-1-2

<p>DEVLET ARŞİVİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ARŞİVİ</p> <p>CUMHURİYET HALK PARTİSİ</p> <p>BÖLGESİ</p> <p>MÜBERRİTLİĞİ</p> <p>SAYI: 2</p> <p>Sebze veriliyormuş. Fakat memlekette meyve ve sebze bulmak imkanı yok. Alamanlar bütün patates mahsulünü götürdüklerinden bir kilo patates bile bulunamıyor.</p> <p>Benzin fiyatı dört misli artmış ve tedariki de kuvvetli iltimaslara bağlı olduğundan birmaktar benzin tedarik edebilen hususi otomobil sahibi ve çok zengin insanlar köylere giderek kaçak suretile saklanmış bir çuval patates büyük para mukabilinde gizlice otomobilin deposuna atarak evlerine getirebiliyorlarmış.</p> <p>Belçika milletinin birinci derecede ehemmiyet verdiği şey midesi olduğuna ve vesika ile tedarik edilen gıda normal ihtiyacın üçte birine bile tekabül etmediğine göre fikirlerdeki değişikliğin sebeplerinden birisi de budur, her kes yarımın işe vaziyeti ne olacağı endişesiyle yatağa girmektedir.</p> <p>3- Belçikada Kral ve hükümet ikamete memur bir halde olub eski Belçika memurları Alaman işgal otoritelerinin kontrolü altında vszifelerine devam ediyorlar.</p> <p>4- İngiliz istihbarat servisi Belçika dahilinde çok kuvvetli yerleşmiştir. Şöyleki; gerek fransada gerek Belçikada ve gerekse Felemenkde en basit bir askerî hareketi n veya teşebbüsün İngilizlerin gözünden kaçmasına imkân yoktur. Bu yüzden İngiltereye karşı bir Alaman istilası imkânsızdır ve zaten böyle bir hareket istihfalela telakki ediliyor.</p> <p>İngiliz ve düşman ecnebi radyolarına dinlemek işgal altındaki memleketlerde yasak olmasına rağmen bütün bu memleketler bu radyoları gizli olarak dinliyorlar.</p>	<p>DEVLET ARŞİVİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ</p> <p>CUMHURİYET HALK PARTİSİ</p> <p>BÖLGESİ</p> <p>MÜBERRİTLİĞİ</p> <p>SAYI: 3</p> <p>Alamanyada bu yasak daha kuvvetli tatbik ediliyor. çünkü her evde gestapounun bir adamı vardır.</p> <p>5- İtalyan-Yunan harbi hakkındaki intibaların hulassası şudur:</p> <p>İstila altındaki memleketler ,Rus-Fin harbi esnasında kendi acılarını unutarak bütün ruhleriyle Finlilerin zaferine dua etmişler ve Rus düşmanlığı ile yaşamışlardır. Şimdi ,İtalyan- Yunan savaşında aynı duygular var. Yunanlılara Sempati, İtalyanlara lânet..</p> <p>Seyahat müddeti, tanışma merasimi vesaire dolayısıyla aş sürdüğünden sıhhatinden emin olarak keparabildiğim malumat bunlardır. Ekseriya harıçteki memurlarımız malumat tedarikinde güçlük ve muvaffakiyetsizlikle karşılaşmakta olduğunu bildiğinden harcıemizi ve yüksek Başvekâleti ilgilendirir düşüncesile ve boşa gitmesin diye arz etmeyi lüzümlü sayarak yüksek saygılarımı da katarım .</p> <p>C.H.P.Kocaeli bölgesi Müş. Tekirdağ mebusu</p> <p>R. Apak</p> <p>R. Apak</p> <p>III 16-1-941</p> <p>2</p>
--	---

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Ek-10(NATO Görüşmelerine A.Menderes'in Beyanatı) Ek-11(Marşal Yardımı Dağıtımı)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
BAŞBAKANLIK
HUSUSİ KAYIT MÜDÜRLÜĞÜ

*Prof. Dr. Adnan Menderes 21. 9. 1957
in (A.F.P., A.P. ve Reuters) yabancı basına.*

Türkiyenin eşit hakları dış bir aza sıfatıyla Atlantik Paktına kabulü lehinde Ottawa'da verilmiş olduğunu öğrendiğiniz karar pek tabiidirki Hükümetçe büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Bu kararın aynı zamanda, Türk umumi efkârınca da memnuniyetle karşılanacağına şüphe yoktur. Bu müstet gelişmeye, Hükümetimizin takip etmekte olduğu ve milli bir politika olarak umumi efkârımızın da kuvvetle desteklenmekte bulunduğu müşahade edilebilir. Bu barışçı ve azimli siyasetin tabii bir neticesi nazariyle bakmak doğru olur.

Atlantik Paktı Konseyince alınan kararın ilgili memleketler Parlamento tarafından tasdik kayyafeti, bu memleketlerin ana yasaları icaplarındandır. Bu tasdik kayyafetinin en kısa bir zamanda temin edilmiş neticesinde memleketimizin Pakt camiasında kendisine düşen şerefli mevki fiilen işgal etmesinin gecikmeyeceğinden emin bulunuyoruz.

Bu hadise elbette Demokrasi aleminin müşterek emniyet gayesinin istisnâli ve bu maksatla tesanüt ve birliğin temini bakımından yeni ve mühim bir adım teşkil etmektedir.

Atlantik Paktı camiasında memleketimiz, diğer aza Devletlerle yapacağı iş birliğinde, dış siyasetimizin farikasını teşkil eden hissinliyet, samimiyet ve ahda vefa esaslarından daima müfhem olacaktır. Ben, bu his ve düğüncelerimizi, diğer aza Devletlerin tasamıyla takdir etmekte olduklarından emin bulunduğumu bu münasebetle ifade etmekten derin bir zevk duyuyorum.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Kudret gazetesinin, Menderes'in Memleketine yapılan Marşal yardımı başlığı altındaki yazıya karşılık not

1- Marşal yardımından getirilen veya Marşal yardımı dışında taksitli satışa mevzu olan traktör ve diğer ziraat alet ve makinelerinin satışları, *bu arada istisnâli olarak* alâkalı firmalarca serbest bir şekilde yapılmakta olup, iller itibarıyla Bakanlıkca veya Ziraat Bankası'na bir tahsis veya tefrik yapılmamaktadır. Dolayısıyla Aydın İline de hususi ve istisnâli bir muamele yapılmış değildir. Bu il de halen mevcut traktör ve motopomp sayısı da normal olup bütün ihtiyacı karşılamaktan henüz uzak bulunmaktadır.

Marşal yardımından bağlanmadan evvel Aydın Vilâyeti, mevcut traktör sayısı itibarıyla Seyhan ve İçel'den sonra üçüncü gelmekte idi.

2- Misâl olarak 1951 yılı sonunda Ankara çiftçilerine 528 adedi Marşal yardımından ve bakiyesi Marşal dışı firmalar eliyle ve taksitli olarak (677), Eskişehir İli çiftçilerine 376 adedi Marşal yardımı ve bakiyesi Marşal dışı kredileriyle olmak üzere (537), İzmir Çiftçilerine 511 adedi Marşal yardımı ve bakiyesi Marşal dışı kredileriyle olmak üzere (2.230) traktör ve lüzumlu ekipmanların satılmış bulunduğunu zikredebiliriz. Antalya'da (1.400), Seyhan'da (3.000), Konya'da (700) traktör satılmış olup bunların sayısı Aydın Vilâyetine nazaran çok yüksek miktarlara varmış bulunmaktadır.

3- Bütün illere traktör ve diğer ziraat alet ve makineleri elde mevcut yönetmelik hükümlerine göre ve alâkalı firmalarca tamamen serbest bir şekilde ve aynı taksitli satış kolaylıklarıyla verilmekte ve hiç bir il'e hiç bir suretle ne hususi ve ne de resmî şekilde bir tevzi veya tahsis yapılmamaktadır.

030 01 132857

030 01 132857

Turkish Studies

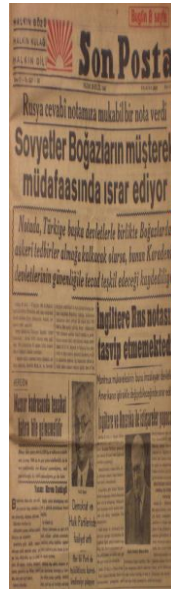
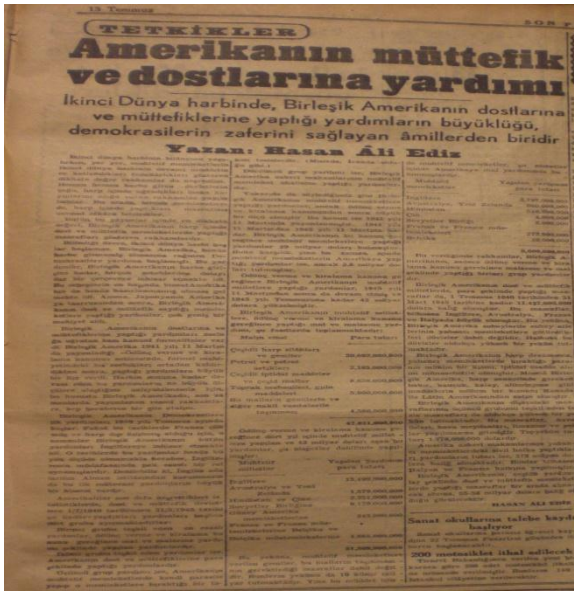
International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013